

**UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO
PRAHA**

Bakalářské kombinované studium
2011 – 2012

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Jana Bařková, DiS.

Specifika ovlivňující motivaci romské mládeže ke
vzdělávání

Praha 2012

Vedoucí bakalářské práce:
PhDr. Iva Borská, CSc.

COMENIUS UNIVERSITY PRAGUE

Bachelor Combined Studies
2011 - 2012

BACHELOR THESIS

Jana Bařková, DiS.

The Aspects Affecting Motivation of Romani Youth to
Education

Prague 2012

The Bachelor Thesis Work Supervisor:
PhDr. Iva Borská, CSc.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne 15. března 2012

Jana Baťková

.....

Poděkování

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucí bakalářské práce PhDr. Ivě Borské, CSc. za cenné připomínky a odborné rady, kterými přispěla k vypracování této bakalářské práce, Mgr. Petře Spoustové za jazykovou korekturu a všem respondentům za jejich účast ve výzkumu.

Anotace

Bakalářská práce s názvem Specifika ovlivňující motivaci romské mládeže ke vzdělávání se ve své teoretické části věnuje charakteristice romského etnika s přihlédnutím k jeho specifickým postojům, hodnotám a životním strategiím a vymezuje základní faktory, které ovlivňují jeho vztah ke vzdělávání.

Praktická část této práce je koncipována jako smíšený výzkum. V rámci dotazníkového šetření odpovídá na hypotézy směřující k pochopení toho, co mladé Romy ke vzdělání motivuje a naopak. Doplněna je o případovou studii dvou romských chlapců, jejímž prostřednictvím sledujeme faktory určující jejich motivaci ke vzdělání.

Klíčové pojmy

adaptace na školu, dítě v romské rodině, faktory bránící vzdělávání, motivace ke vzdělání, motivující autority, profesní aspirace, Romové, romská rodina, sociální vyloučení, vztah ke vzdělání

Annotation

This bachelor thesis is called The aspects affecting motivation of Romani youth to education. The theoretical part deals with the characteristics of Romani minority concerning its specific attitude, values and life strategies and defines the basic factors of its relation to education.

The practical part is conceived as a joint research. The questionnaire survey is focused on understanding what is motivating and demotivating the Romani Youth to education. The practical part is supplemented by a case study of two Romani boys. This study is monitoring the factors determining their motivation to education.

Key words

adaptation to school, the child in the Romani family, limiting factors in education, motivation to education, motivating and encouraging authorities, vocational aspirations, Romani people, Romani family, social exclusion, relation to education

OBSAH

ÚVOD	8
TEORETICKÁ ČÁST	10
1 ROMIPEN – ROMSTVÍ JAKO FENOMÉN	10
1. 1 Podstata romipen, kdo je a kdo není Rom.....	10
1. 2 Obecná specifika Romů.....	12
2 ROMSKÁ RODINA V TRADIČNÍM POJETÍ.....	16
2. 1 Dítě a dospívající v romské rodině.....	18
3 ROMOVÉ A VZDĚLÁNÍ.....	20
3. 1 Romské dítě v české škole.....	20
4 SPECIFIKA OVLIVŇUJÍCÍ MOTIVACI ROMSKÉ MLÁDEŽE KE VZDĚLÁVÁNÍ.....	22
4. 1 Špatná adaptace na školu.....	22
4. 2 Vztah ke škole	24
4. 3 Profesní aspirace.....	25
PRAKTICKÁ ČÁST	27
5 METODOLOGIE DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ.....	27
5. 1 Cíl výzkumu	27
5. 2 Výzkumný soubor a průběh sběru dat.....	28
5. 3 Výzkumná metoda.....	29
5. 4 Výsledky.....	29
5. 5 Vyhodnocení hypotéz.....	38
6 PŘÍPADOVÁ STUDIE.....	40
6. 1 Cíle studie.....	40
6. 2 Výzkumný soubor a průběh sběru dat.....	40
6. 3 Výzkumné metody	41
6. 4 Popis případu č. 1 - Jarek	42
6. 4. 1 Anamnéza rodinná.....	42
6. 4. 2 Anamnéza osobní	44
6. 4. 3 Anamnéza sociální	45
6. 4. 4 Anamnéza školní	45
6. 5 Popis případu č. 2 - Erik.....	47

6. 5. 1 Anamnéza rodinná.....	47
6. 5. 2 Anamnéza osobní	48
6. 5. 3 Anamnéza sociální	49
6. 5. 4 Anamnéza školní	49
6. 6 Zpráva o výsledcích studie	51
ZÁVĚR	54
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	56
SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ	57
SEZNAM PŘÍLOH	I
Příloha A:	I

ÚVOD

Pokud se dnes kdokoli pokouší charakterizovat důvody, proč se dlouhodobě nedaří uspokojivě zapojit romskou menšinu do běžného života majoritní společnosti, zcela jistě mu vytane i oblast obecně nízkého vzdělání tohoto etnika. Jde o problematiku jak aktuálně současnou, tak i hluboce zakořeněnou v minulosti. Romové, společenským vývojem po staletí vytlačovaní na okraj společnosti, považováni za podřadné a nedostatečně inteligentní, se i dnes ve společnosti, která sama sebe považuje za vyspělou, potýkají s nerovným přístupem ke zdrojům této společnosti, vzdělání nevyjímaje. Neschopnost vyrovnat se s odlišností a specifičností této skupiny obyvatel stále přináší řadu problémů a jejich řešení zdá se být v nedohlednu. Mnozí charakterizují tuto situaci jako bludný kruh, ze kterého není cesty ven.

Autorka pracuje s romskými dětmi, mládeží a mladými dospělými zhruba čtyři roky. S problematikou jejich vzdělávání se setkává velmi často, a to i přes to, že není pedagogem, nýbrž sociálním pracovníkem.

Často se o romských dětech a mládeži hovoří jako o málo motivovaných ke studiu. A jejich školní neúspěšnost a vzdělání často ukončené povinnou školní docházkou jsou toho důkazem. Nicméně autorce je bližší spíše pohled, že neexistuje nemotivovaný člověk. Každý z nás je v každé situaci k něčemu motivován, a tedy zároveň i k něčemu dalšímu nemotivován. Základním směrem tedy musí nutně být snaha o pochopení toho, k čemu je romská mládež motivovaná, a také toho, proč není motivovaná ke vzdělání.

Cílem této práce je na základě definovaných specifíků, která ovlivňují motivaci romské mládeže a mladých dospělých k formálnímu vzdělávání nad rámec povinné školní docházky, formulovat základní andragogická doporučení, která naznačí možný směr na cestě ke zlepšení situace romských dětí a mladých lidí v rámci naší společnosti.

V její teoretické části je popsáno romské etnikum s jeho specifiky tak, aby bylo možné pochopit jeho případné reakce a postoje. Bez bližší orientace v základních odlišnostech Romů od většinové společnosti se neobejde žádný pracovník, který je s nimi v profesionálním kontaktu, jelikož by mohl

nesprávně vyhodnocovat nastalé situace a některým připisovat zcela mylný obsah i důležitost. Dle autorky je pochopení a znalost problematiky jedinou cestou k odstranění oboustranných třecích ploch. Rozhodně tím nechce popřít ani potlačit potřebu pracovat s každým jednotlivým člověkem zcela individuálně. Sama však vychází ze zkušenosti, že v počátcích práce s Romy bylo nutné načerpat mnoho nových informací, nových pohledů a osvojit si řadu nových postojů a strategií.

Praktická část této práce je rozdělena na dvě části. První z nich obsahuje dotazníkové šetření s jeho výsledky. Cílem dotazníkového šetření je zachytit možná specifika určující motivaci či demotivaci romské mládeže a mladých dospělých ke vzdělávání nad rámec povinné školní docházky. Dotazník je zaměřen na prozkoumání následujících oblastí: vliv rodiny a jejího vzoru na motivaci jedince k dalšímu vzdělávání, vliv bezprostředního okolí a vlastní zkušenosti respondenta, vnímání možností budoucího uplatnění respondenta na základně získaného vzdělání, vztah respondentů ke škole a k jejím představitelům (pedagogům), obecně vnímané motivace respondentů ke vzdělání a následnému pracovnímu uplatnění.

Druhá část je věnována případové studii založené na popisu dvou případů. Cílem je proniknout do sledované problematiky hlouběji než umožňuje dotazníkové šetření. Vzhledem k tomu, že měla autorka možnost být v kontaktu s představiteli obou případů poměrně dlouhou dobu (zhruba tři roky), lze poskytnout poměrně komplexní a hluboký pohled na jejich vývoj a na situace a osoby, které významně ovlivnily jejich vztah ke vzdělání a jejich budoucí životní a pracovní aspirace.

TEORETICKÁ ČÁST

1 ROMIPEN – ROMSTVÍ JAKO FENOMÉN

Úvodní otázka, kterou je vhodné si položit, je, kdo je vlastně v současné české společnosti Rom, a co se k tomuto pojmu vztahuje? Je Romem ten, kdo jako Rom vypadá, se svými typickými vnějšími znaky? Nebo snad být Romem je spojené s určitým způsobem chování? Je rozhodnutí o příslušnosti k romskému etniku dáno samotnému jedinci, nebo je to společnost a jeho okolí, kdo za něj toto rozhodnutí učiní?

1.1 Podstata Romipen, kdo je a kdo není Rom.

Známou a společensky diskutovanou skutečností je nízký počet osob hlásících se k romské národnosti při sčítání lidu v ČR v roce 2001, kdy se k romské národnosti přihlásilo pouze 11 746 osob (viz Tab. 1).

Tab. 1

Obyvatelstvo ČR celkem		10 230 060
z toho národnost	česká	9 249 777
	moravská	380 474
	slezská	10 878
	slovenská	193 190
	romská	11 746
	polská	51 968
	německá	39 106
	ukrajinská	22 112
	vietnamská	17 462

Zdroj: <http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0000>

Důkaz, že tendence nepřihlásit se, byť anonymně, k příslušnosti k romské národnosti se rapidně zvyšuje, poskytuje předběžný výsledek sčítání lidu z roku 2011, kdy se k romské národnosti přihlásila zhruba polovina osob oproti roku 2001 (Tab. 2).

Tab. 2

Obyvatelstvo ČR celkem		10 562 214
z toho národnost	česká	6 732 104
	moravská	522 474
	slezská	12 231
	slovenská	149 140
	polská	39 269
	německá	18 772
	romská	5 199
	neuvedeno	2 742 669

droj:http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00

Možnosti přihlásit se k romské národnosti využilo pouze 5 199 osob. Oproti tomu „podle odborného odhadu žilo v České republice v roce 1998 zhruba 200 000 osob, které jsou na základě svých antropologických rysů, způsobu života a postavení ve společnosti považováni anebo sami sebe považují za osoby příslušející k romskému etniku“ (Frištsenská, Haišmann, Víšek, 1999, s. 473).

Jedno z možných vysvětlení těchto dlouhodobě velmi nízkých čísel předkládá Moravec in Hirt, Jakoubek (2006, s. 16): „Mnoho občanů České republiky se dost možná považuje za Romy, ale nevnímají své romství jako svou národnost, tj. necítí se být příslušníky jednotného romského národa.“

Se způsoby toho, jak lze na Romipen nahlížet ze tří základních úhlů pohledu, nás seznamuje Moravec. V prvním z pohledů lze Romy definovat **jako nositele romské kultury**, kdy Romem je ten, kdo si osvojil a praktikuje určitý systém hodnot, norem, principů sociální organizace, způsobů řešení problémů atd., systém, který identifikujeme jako romskou kulturu. To je platné s přihlédnutím k tomu, že kulturní vzorce vykazují značnou variabilitu jak mezi jednotlivými romskými skupinami, tak mezi místy, kde žijí, což je znakem odlišně probíhajícího procesu akulturace či asimilace Romů příchozích v minulosti ze Slovenska v českém prostředí (Moravec in Hirt, Jakoubek, 2006, s. 14). Z druhého úhlu pohledu je **Romem ten, kdo se za Roma sám považuje**, tedy ve smyslu vlastní sebeidentifikace. Jistě ne všichni, kteří o sobě vědí, že patří k tomuto etniku, se k romské národnosti hlásí. Vedou je k tomu různé důvody, které se nedají nijak kategorizovat. V souvislosti se

sebeidentifikací jedince je nutné mít na paměti, že je často situačně podmíněná (Moravec in Hirt, Jakoubek, 2006, s. 15). Třetím úhlem pohledu je **romství vnímané jako charakteristika připisovaná zvnějšku**. Dle názoru autorky nejdiskutovanější, nejcitlivější a zároveň asi nejběžnější způsob identifikace romství v rámci společnosti. Z tohoto pohledu je Romem ten, kdo je za Roma považován svým okolím. Lidé jsou identifikováni jako Romové obvykle na základě jakéhosi typického vzhledu. Pro odborníka by tento způsob identifikace romství měl být relevantní pouze z důvodu, že je lidmi běžně používán, čímž se stává reálným (Moravec in Hirt, Jakoubek, 2006, s. 17).

1.2 Obecná specifika Romů

Jedním ze záměrů této práce je poukázat na potřebu pracovat s romským etnikem s přihlédnutím k jeho specifičnosti tak, aby nedocházelo k necitlivému přehlížení či snad potlačování jeho jedinečnosti a nezadatelných lidských práv. Cesta k toleranci vede dle autorky skrze poznání a pochopení, nikoli zamlžování a přehlížení, i kdyby jeho cílem měla být snaha o společenskou korektnost.

Pro odborníka, který se dostává do kontaktu s příslušníky romského etnika, je orientace v problematice jejich specifík základním předpokladem k efektivní spolupráci. Ve stejném duchu hovoří samotné romské přísloví „Nech robíš, čo robíš, gádža zo seba neurobíš.“ (Hübschmannová in Vágnerová, 2008, s. 674).

Vágnerová (2008, s. 677) uvádí řadu typických znaků romského etnika, které autorka práce doplňuje v souvislosti s dalšími autory a s vlastní praxí.

Neopomenutelným specifikem romského etnika je **existence vlastního jazyka** a skutečnosti, že český jazyk pro většinu z nich není jazykem rodným. Vztah současné generace mladých Romů k romštině není sice nijak silný, stále je však přirozenou a každodenní součástí jejich života, a to především v jejich raném dětství. Do kontaktu s českým jazykem se dostávají většinou až při vstupu do vzdělávacích institucí. Zde je u většiny z nich možné vysledovat jazykový hendikep, který je provází často po celý proces formálního

vzdělávání. Problémy s nedostatečně osvojeným českým jazykem jsou poměrně častým důvodem školního selhávání u romských dětí.

Prožívání aktuálních situací a pocitů je u Romů velice silné a emotivní. Souvislost lze najít v přirozeně **živějším temperamentu**. To může na okolí často působit teatrálně a přehnaně. Svě prožívání dávají zřetelně najevo svému okolí. Svě emoce odžívají tady a teď a nenesou si je v sobě v potlačované podobě.

Romové se obecně vyznačují svou pospolitostí, **soudržností a vzájemnou solidaritou**. Ta se neomezuje pouze na rodinu, ale i širší okolí. Tyto tendence jsou hluboce zakořeněné zvláště v minulosti, ale částečně jsou dohledatelné dodnes. Pozitivní přínos tohoto jevu lze spatřovat v tom, že umožňuje vznik jakési vnitřní záchranné sociální sítě, kdy i v rámci „širší rodiny“ může jednotlivec očekávat pomoc (finanční, s bydlením atd.). Bohužel se stále častěji děje, že rodiny nemají možnost bydlet společně či v dosahu a vzdálenost je významně komplikujícím faktorem.

Pouze **formální přijetí hodnot a norem majoritní společnosti** bez ztotožnění se s nimi vede v mnoha oblastech soužití k velkým problémům. Říčan k tomuto uvádí: „Dnes musíme konstatovat, že se Romové ve své naprosté většině cítí v naší „gádžovské“ společnosti jako cizinci, neuznávají naše hodnoty a normy, osud demokracie je jim lhostejný, ve státní moci vidí spíše nepřítele než obránce“ (Říčan, 1998, s. 61). Hodnoty Romů se často odlišují od těch, které přijala většinová společnost, a dostávají se s ní do konfliktu. Na druhou stranu většinová společnost vnímá hodnoty Romů jako méněcenné, někdy i zcela závadné.

V celkovém uspořádání romské rodiny zaujímají starší členové důležité místo, a dosud ve většině rodin **úcta ke starým lidem** nevymizela. Stále platí, že Romové se o své předky starají, a není běžné, aby končili v zařízeních pro seniory. „Úcta ke stáří a obrovská láska k vlastním rodičům (hlavně matce) je natolik zásadní, že se říká – kdyby hořel Romovi dům, zachraňoval by nejprve rodiče a až poté své děti.“ (Šišková, 2001, s. 142). Nicméně skutečně starých lidí je mezi Romy málo. Jejich životní návyky a způsob života společně

se sníženou péčí o vlastní zdraví vede k obecně horšímu zdravotnímu stavu romské minority a **nižšímu věku, kterého se dožívají.**

„I když Romové věří v jednoho Boha, stále u nich přetrvává tendence k emotivnějšímu magickému myšlení, k víře v dobré a zlé síly“ (Davidová in Vágnerová, 2008, s. 679). Přítomnost duchů jejich zemřelých, víra naivní, neznalá církevních dogmat, nekriticky přijímaná – v tomto je jejich víra specifická. Tendence **k religiozitě a pověrčivosti** je u romského etnika velice silná.

Dále lze u Romů obecně pozorovat **preferenci nápadného až extravagantního oblečení** často s výraznými doplňky a šperky. To je připisováno historickému vývoji, kdy Romové neshromažďovali majetek, který by bránil případným přesunům z místa na místo, ale pokud mohli, pořizovali cennosti v podobě šperků, které měli stále u sebe. U současné mladé generace se objevuje tendence přejímat styly hlavně soudobé černošské kultury „Západu“ (oblékání ve stylu Hip-hop, kopírování významných představitelů rapu, apod.)

U Romů se často projevuje i **chybějící tendence k sebepoznání a sebehodnocení.** „Akceptují svoji osobnost takovou, jaká je, i v období dospívání, kdy se běžně objevuje potřeba změny a aktivního rozvoje vlastní identity. U romských adolescentů tomu tak není, většinou nemají žádný ideál, který by jim sloužil jako vzor. Jejich přístup k sobě samému je prezentisticky realistický, vlastní osobnost je akceptována jako danost. Jestliže chybí tendence o sobě uvažovat, chybí zde i motivace k jakékoli osobnostní změně“ (Vágnerová, 2008, s. 682).

Zaostávají-li Romové ve zvládnutí verbální komunikace prostřednictvím jazyka jak romského, tak i českého, o to dokonaleji **ovládají komunikaci beze slov.** Jejich verbální projev je často doprovázen košatou neverbální komunikací a jejich schopnost číst z neverbálních projevů druhých je často ohromující. Jejich schopnost vžít se do druhého člověka je velmi dobře rozvinutá. Autorka práce dochází k poznání, že často jedině gesto či pohled u romské mládeže efektivně nahradí mnoho slov.

Romové jsou významně více vázáni na přítomnost, **odlišně vnímají čas** (struktura dne nehraje významnou roli), mají sklon k impulzivní realizaci okamžitých nápadů, nejsou znejistěni uvažováním o budoucích důsledcích. To je jedním z důvodů, proč Romové nedovedou hospodařit se svými prostředky a jejich spotřebování si efektivně nerozloží na celý měsíc. Na druhé straně dovedou intenzivněji prožívat přítomnost (Vágnerová, 2008, s. 680).

Vágnerová navíc popisuje, že **myšlení Romů je převážně pragmatické**, zaměřené na bezprostřední užitek i prožitek, bez potřeby zobecňovat. Je převážně závislé na emocích, často chybí abstraktní myšlení, protože je pro běžný život málo využitelné. Jejich inteligence není nižší, ale její struktura je odlišná, volí jiné způsoby řešení problémů.

Další specifickou oblastí u Romů je **nízká výkonová motivace, vůle a zaměřenost**. „Nebývají trpěliví a svědomití. I v oblasti autoregulace převažují emoce nad vůlí, převládá potřeba aktuální příjemnosti bez ohledu na její důsledky. Vědomí povinnosti jako určitá sociální norma se rozvíjí mnohem pomaleji a často nedostatečně. Slabě rozvinutá vůle a nízké sebeovládání se významně podílejí i na školním a profesním selhání“ (Vágnerová, 2008, s. 683). I zkušenost autorky potvrzuje, že je nutné si v práci s romskou mládeží stanovovat menší, bližší cíle, jinak rychle opadne nadšení a motivace.

Přestože romská kultura se postupně rozměšňuje a je více než čímkoli jiným nahrazována negativními prvky z kultury soudobé majority, jsou Romové i dnes nositeli řady hodnot a kvalit, které jistě stojí zato zachovat.

Je i na nás, příslušnicích majoritního prostředí, abychom se zodpovědně ptali sami sebe, do jaké míry neseme vinu na tom, že se přestává realizovat staré romské přísloví: Barvalo nane manuš, kas hin, al'e savo hin, so hin, so džanel - Bohatý není člověk tím, co má, ale tím, co je, jaký je, co ví a umí. (Hübschmannová in Romové v ČR, Socioklub, 1999, s. 8)

2 ROMSKÁ RODINA V TRADIČNÍM POJETÍ

Rodina obecně prochází v současné společnosti mnoha proměnami. Její funkce se mění, některé zanikají, jiné jsou přenášeny na různé instituce. Přestože si romská rodina uchovává řadu tradičních znaků, je významně ovlivňována vývojem ve společnosti.

Fraser rozděluje romskou rodinu na 2 základní jednotky:

- **Familija** – „Hlavní funkční jednotka neboli širší rodina, ke které patří i ženatí synové, jejich manželky, děti a vnoučata.“
- **Kumpánija** – „Nejde bezpodmínečně o sdružení rodinných členů – spojuje je ekonomická potřeba práce a snaha využít určité území.“ (Fraser in Bakalář, 2004, s. 41)

Šišková popisuje jednotlivé členy romské rodiny a jejich postavení v ní, následovně:

„Muž má v romské rodině dominantní postavení. Pokud žije pohromadě větší počet nukleárních rodin, hlavní slovo má nejstarší muž. Úkolem mužů je zajistit ostatním členům rodiny ekonomické zázemí. Vydělané finanční prostředky odevzdají ženě, která se musí postarat, aby bylo co jíst, za co koupit ošacení apod. Romský muž své ženě lásku projevuje pro ne-Romy velmi osobitým způsobem. Aby měla jistotu, že ji stále miluje, občas ji uhodí. Tím vyjadřuje svou žárlivost – a tedy i lásku: „Dojekh romňi prindžarelle muršeskero vast. – Každá žena pozná mužovu ruku.“ (Šišková, 2001, s. 138).

„Žena – matka stojí v romské rodině zdánlivě v pozadí, přesto je její vliv na chod rodiny značný. Stará se o výchovu dětí, čistotu a ekonomickou stránku chodu domácnosti. Vztah matky a dětí je emociálně velice silný. Matka je pro své děti útočištěm, jistotou, zázemím. Její smrt představuje obrovskou citovou ztrátu a objevuje se jako téma v mnoha romských písních. Te merel dad, rovel o vod'i, te merel daj, rovel ojilo – zemře-li otec, pláče duše, zemře-li matka, pláče srdce.“ (Šišková, tamtéž).

„Děti v romské rodině nemají stejné postavení. Preferování některého dítěte rodiči je naprosto otevřené a ostatními dětmi přirozeně akceptované. Sourozenecké vztahy romských dětí jsou mnohem méně poznamenány rivalitou.“ (Šišková, 2001, s. 139).

„Mít mnoho synů je pro romskou rodinu určitým výrazem prestiže. Od nejstaršího syna se kromě běžných mužských povinností očekává, že se bude podílet na výchově svých sourozenců. Pro sourozence je baro phral (velký bratr) autoritou stejně jako otec. Smí děti trestat, udělovat jim příkazy či stanovovat zákazy. Nejsilnější vliv na svou původní rodinu získá smrtí svého otce. Stane se tak hlavou rodiny a často se mu podřizuje i matka.“ (Šišková, 2001, s. 140).

„Dcera nezvyšovala prestiž rodiny, ale byla významnou pomocnicí své matky. Kromě povinností v domácnosti pečuje o své mladší sourozence od jejich dvou či tří let, kdy je matka přestává kojit. Sourozenci k ní cítí úctu a vnímají ji jako silnou autoritu. Ona sama pociťuje velkou odpovědnost za jejich osudy.“ (Šišková, 2001, tamtéž).

V romských rodinách, se kterými se autorka práce setkává, dochází k prolínání kompetencí starších sourozenců a rodičů velmi často. Sourozenci společně běžně tráví i svůj volný čas mimo rodinu, ti starší dohlíží na mladší a usměrňují jejich chování. Tímto se romští sourozenci liší od sourozenců žijících v rodinách majoritní společnosti. U těch je častější, že každý ze sourozenců má své vlastní záliby a odlišný okruh přátel.

V současnosti je mnoho romských rodin vnímáno jako sociálně slabé, či jsou řazeny k rodinám sociálně vyloučeným. Vysoký výskyt sociálně patologického chování v romské rodině je na jednu stranu připisován historickým a kulturním souvislostem, na druhou stranu je potřeba zohledňovat, jakým způsobem a jak silně ovlivňuje sociálně vyloučenou rodinu (romskou i neromskou) vliv tzv. „subkultury extrémní chudoby“, která je udržována po mnoho generací a je často pokládána za jedinou možnou odpověď na život v extrémně nepříznivých sociálních podmínkách. Koncem padesátých let minulého století formuloval Walter Miller příčiny delikventního chování mládeže z chudých poměrů právě z pohledu vlivu subkultury extrémní

chudoby, kdy pod jejím vlivem je jedinec vybaven takovou životní orientací, která se diametrálně liší od orientace ostatních sociálních tříd. Dle Millera lze tuto specifickou subkulturu demonstrovat na šesti postojích muže žijícího v ní. Takový muž se zabývá především malérou, které jsou jak rizikem, tak obrovskou výzvou. Musí a chce být tvrdý a demonstrovat svoji sílu, projevit citlivost je jako projevit slabost. Jeho vysokou kvalitou je vychytralost a projevuje se u něho silná potřeba vzrušení a nevázané zábavy. Nese těžký kříž osudu, který může jen málo ovlivnit, na druhou stranu osud rád pokouší nejrůznějším hazardem. Projevuje se u něj negativní postoj k cizím autoritám, silná potřeba samostatnosti (Miller in Matoušek, Kroftová, 2003, s. 99).

Je až s podivem, jak se výše uvedené charakteristiky člověka, u kterého není jeho etnicita nijak zdůrazňována a je v podstatě irelevantní, žijícího v subkultuře extrémní chudoby, nápadně shodují s charakteristikami, které jsou často automaticky připisovány lidem romského původu. Je tedy nasnadě položit si základní otázku. Jsou samotní Romové nositeli řady negativních vlastností a postojů, anebo by se úplně stejným způsobem s životem vypořádával v jejich situaci každý z nás?

2.1 Dítě a dospívající v romské rodině

„Nane čhave, nane bacht – nejsou děti, není štěstí.“
(Lacková, 1997, s. 183)

Etapa raného dětství je pro vývoj jedince životním obdobím, které ho zásadním způsobem ovlivňuje do budoucího samostatného života. Průběh dětství se v mnoha ohledech liší u dítěte romského a dítěte neromského. Odlišuje se v očekávání rodiny, v nárocích, které jsou na dítě kladeny, v pozici dítěte v rodině, v jeho rolích vůči rodičům i sourozencům, v předávání pocitu zodpovědnosti, ale i v celkovém procesu socializace a integrace do společnosti.

Výchova romského dítěte proslula svojí svobodou a volností, i ona však má svá pravidla, byť se od těch majoritních významně odlišují. „Zatímco česká matka kojí děťátko podle toho, jak jí to předepíše lékař, přesně po třech nebo

čtyřech hodinách, romská matka mu dá napít, kdy má hlad. Nikdy není samo a cítí, že je milované. Romské dítě jí, když má hlad, vstává, když se probudí a jde spát, když je ospalé. Nemusí být pořád ve střehu, napjaté, aby něco neudělalo špatně.“ (Demeter in Říčan 1998, str. 45).

Další základní rozdíly v průběhu dětství romských dětí lze charakterizovat tím, že období dětství u romského dítěte je výrazně kratší, což je podmíněno jak biologicky tím, že dříve vyspívá, tak i tradicí zahajovat časněji sexuální život a reprodukci. Dále jsou romské děti od počátku života přirozenou součástí života celé rodiny a jsou přítomny veškerému dění, účastní se rozhovorů a rozhodování dospělých.

Aspektem, který velkou měrou ovlivňuje proces socializace romských dětí je pociťovaná averze většinové společnosti, se kterou je dítě konfrontováno. Když se pak dítě pokouší s těmito negativními pocity vyrovnat za podpory své rodiny, často dochází k prohlubování pocitu křivdy a touhy po odvetě (Říčan, 1998, s. 104).

Z výše uvedeného dle autorky práce vyplývá, že na jedné straně se o romských dětech hovoří jako o nestresovaných a psychicky nezatěžovaných v rodině, na druhé straně je zřejmé, že pod velký psychický tlak se dostávají v okamžicích střetů s majoritou. Tyto dvě proti sobě stojící skutečnosti zřejmě výrazně brání romským dětem ve větším a přirozeném zapojení do kolektivu a ovlivňují i jejich školní úspěšnost. Za odchodem romského dítěte do školy se speciálním vzdělávacím programem na vlastní žádost, resp. žádost rodičů, je často skryto, že dítě není v běžné škole přijato kolektivem a chce „mezi své“.

Krátkým veršem mladé Romky lze doložit, že po staletí odstrkovaní a stigmatizovaní Romové se sami komplikovaně vyrovnávají se svou barvou pleti, tím spíše, že jsou s ní i nadále konfrontováni:

Ma ladža tut, kaj kalo sal (nestyd' se za to, že jsi černý),
sem oda šukar, kaj kalo sal (vždyť je to krásné, že jsi černý),
ma ladža tut vaš o kale phrala (nestyd' se za své černé bratry),
pre ka'li phuv parno maro barol (černá zem přece rodí bílý chléb).

(Hübschmannová in Romové v ČR, Socioklub, 1999, s. 7).

3 ROMOVÉ A VZDĚLÁNÍ

Obecně je vztah romského etnika ke vzdělání považován za komplikovaný a problematický. Řada problémů, se kterými se Romové ve společnosti potýkají je přisuzována jejich nedostatečnému a nízkému vzdělání. Vágnerová (2008, s. 684) spatřuje důvody jejich problematického postoje ke vzdělání především v tom, že Romové, kteří jsou soustředění na přítomnost, nenalézají ve vzdálenějších hodnotách, jako je vzdělání, dostatečnou atraktivitu. Navíc často vnímají školu jako cizí instituci, která se k nim chová represivně. Dále obsahem výuky ve školách nebývají praktické činnosti a dovednosti, které Romové vnímají jako podstatné pro život. Bariéry staví i nízký důraz Romů na individuální úspěch, kdy prosazení jednotlivce nad ostatní není pozitivně vnímané a oceňované. V neposlední řadě důležitou roli sehrává nízká úroveň vzdělání rodičů, která často nemotivuje jejich děti k získání vyššího vzdělání.

Tomu, že škola i v minulosti hrála v životech Romů upozaděnou roli, může nasvědčovat fakt, že v romském slovníku není k nalezení romský výraz pro školu. Vždy je nahrazen slovem (často komoleným) z jazyka dané majoritní společnosti.

Důležitým faktorem, ovlivňujícím vztah romského etnika ke vzdělávání a následnému zaměstnání, je bezesporu existence předsudků a diskriminačního jednání ze strany majoritní společnosti.

3.1 Romské dítě v české škole

V letech 2008 a 2009 provedla společnost GAC¹ dva výzkumy zaměřené na problematiku vzdělávání romských dětí s názvy *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* a *Vzdělanostní dráhy a*

¹ Společnost **GAC spol. s r. o.** navazuje na mnohaleté analytické a konzultační zkušenosti společnosti Ivan Gabal Analysis & Consulting, která se od roku 1994 věnuje realizaci zakázek založených na výzkumu a hlubší analýze dat a informací v oblasti veřejného mínění, společenské dynamiky politického vývoje, marketingu a médií. Zdroj: <http://www.gac.cz>.

vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit. Z výsledků těchto dvou studií vyplývá, že děti, které vyučující identifikoval jako romské, jsou skutečně vzdělanostně méně úspěšné než ostatní. Dále bylo prokázáno, že děti z majoritní populace opouštějí své třídy na základní škole (propadnutím či přechodem na specializovanou ZŠ) v poměru jedna dívka z dvaceti a jeden chlapec z deseti, kdežto z romských dětí opustí svou původní třídu zhruba polovina. S tím souvisí to, že směrem mimo hlavní vzdělávací proud pak opustí svou původní třídu v průměru zhruba 2 z deseti romských děvčat a 2,4 z deseti romských chlapců. Rozdíly lze spatřit také v tom, že romské děti většinou odcházejí mimo hlavní vzdělávací proud na počátku své školské kariéry, naopak ostatní děti odcházejí ve větší míře i na druhém stupni. Celkově studie vyvrátila zprávy o extrémně vysokém počtu romských dětí vzdělávaných mimo hlavní vzdělávací proud. Dle této studie navštěvuje běžné základní školy 72 % romských dětí (Gabal, Čada in Matějů a kol., 2010, s. 119).

Zatímco majoritní společnost podléhá obrovskému tlaku na stále se zvyšující požadavky na kvalifikaci člověka a jeho vzdělání a klade na své potomky často až neúměrné nároky, romská menšina jako by byla v tomto směru rezistentní. Propast, která vzniká za přispění vzdělávacího systému v naší zemi, popisují autoři Matoušek a Kroftová (2003, s. 65) následovně:

„Tlak na individuální výkon v postindustriální společnosti zatím stále roste, což také nezůstává bez vlivu na školu – i v ní žáci soutěží o to, kdo bude shledán nejlepším. Na druhé straně je jasné, že kdyby škola podporovala jen maximální kvalifikování nadaných a nestarala se o vzdělávání, resp. pracovní vyhlídky méně nadaných, pomáhala by připravovat sociální katastrofu. Přitom dnes už nezastavitelná globalizace trhu podporuje právě takovou diferenciaci – nadaní jsou vzděláváni stále lépe a více (mají mimo jiné přístup k interaktivním médiím, patrně rozhodujícím faktoru budoucí vzdělanosti), kdežto málo nadaní jsou vzdělávacím systémem zanedbáváni“.

4 SPECIFIKA OVLIVŇUJÍCÍ MOTIVACI ROMSKÉ MLÁDEŽE KE VZDĚLÁVÁNÍ

Jak autorka uvádí již v úvodu této práce, přiklání se k názoru řady odborníků, že neexistuje člověk nemotivovaný. Motivace či demotivace člověka k jakékoli činnosti je podmíněna řadou aspektů. V případě romské mládeže lze definovat celou řadu specifických faktorů, které je přirozeně vedou k nízké či žádné motivaci ke vzdělávání nad rámec povinné školní docházky.

V této kapitole je čerpáno z výsledků výzkumů zaměřených na problematiku vzdělávání romských dětí nesoucích názvy *Analýza postojů a vzdělávacích potřeb romských dětí a mládeže* a *Vzdělanostní dráhy a vzdělanostní šance romských žákyň a žáků základních škol v okolí vyloučených romských lokalit*² a z praxe autorky.

Z popsaných dvou výzkumů provedených společností GAC vyplývají základní oblasti, kterými se dají charakterizovat nejvýznamnější demotivující faktory, ovlivňující vztah romské mládeže ke vzdělání a jejich školní úspěšnost.

4.1 Špatná adaptace na školu

Snížená schopnost adaptace romských dětí na formální vzdělávání ve školské instituci souvisí s horší připraveností a vybaveností romských dětí z rodinného prostředí. V romské rodině není běžné systematicky rozvíjet schopnosti a dovednosti malých dětí. Děti se učí pouze nápodobou. Děti nemají k dispozici základní didaktické pomůcky, hračky, často si ani nekreslí.

Velký podíl na školní neúspěšnosti romských dětí má celkově vyšší absence předškolního vzdělávání. Výzkumy ukazují, že oproti zhruba 90 % dětí z majority dochází do mateřské školy pouze 40 % romských dětí. Zbytek romských dětí pak přichází do školního prostředí, kde jsou prakticky poprvé konfrontovány s formálním prostředím instituce, autoritou cizího dospělého

² Bližší info na straně 20 této práce.

člověka, smíšeným kolektivem dětí. Nepřinášejí si osvojené základní návyky, neudrží dlouhodoběji pozornost.

S absencí předškolního vzdělávání souvisí i horší jazyková vybavenost romských dětí při vstupu do vzdělávacího procesu. Ani dnes není výjimkou, že se v romské rodině hovoří převážně romským jazykem, případně v kombinaci s nedokonale osvojenou češtinou. Romské dítě pak přichází do prostředí, kterému fakticky nerozumí. Často přiřazuje českým slovům chybný obsah. Přesto se v základních školách k romským dětem přistupuje tak, jako by byla čeština jejich rodným jazykem. Autorka se v rámci své praxe celkem běžně setkává s tím, že děti studující na běžné základní škole ve druhém stupni jsou prakticky funkčně negramotné ve vztahu k českému jazyku – čtou text bez schopnosti jeho porozumění, píšou bez jakéhokoli osvojení základů gramatiky českého jazyka.

Nedostatečné osvojení základních dovedností, hygienických a společenských návyků je dalším společenským hendikepem romských dětí ve škole. Je obecně známou skutečností, že velký počet romských rodin i v současnosti žije fakticky pod hranicí chudoby, často v sociálně vyloučených lokalitách, kdy přijali způsob života charakteristický pro subkulturu extrémní chudoby³. S tím přirozeně souvisí často nevyhovující bytové a hygienické podmínky těchto rodin a dětem nejsou předávány základní hygienické návyky. Autorka se setkává s tím, že často je pro rodinu snazší obstarat kompletně „nové“ ošacení, než udržovat to stávající. Oblečení je nošeno, dokud je to únosné, a pak je vyhozeno a nahrazeno jiným.

Zásadní podíl na významně častějším školním selhání romských dětí má nedostatečná podpora ze strany rodiny. Často romská rodina není schopná podporu svému potomkovi dát, sama nevnímá vzdělání jako prioritu, dále nedisponuje dostatečnými kompetencemi. Rodiče sami často mají základní vzdělání, které navíc nebylo dále udržováno. Odpovědnost za vzdělání svých dětí připisují ve zvýšené míře škole.

Nevhodné podmínky na domácí školní přípravu taktéž sehrávají svoji významnou roli. Mnohopočetná romská rodina žijící v bytě s jednou,

³ Obsah tohoto pojmu je blíže vysvětlen v kapitole – Tradiční romská rodina, strana 17.

maximálně dvěma místnostmi není zdaleka v českém prostředí překonanou skutečností. Romské děti v mnoha případech nejenže nemají vlastní pokoj, psací stůl, ale často ani vlastní postel, tu sdílejí se sourozenci. Po příchodu ze školy nemají prostor ani klid na případnou přípravu do školy. Autorce se nejednou přihodilo, že si romské dítě přineslo úlohu do klubu (nizkoprahového zařízení pro děti a mládež), ve kterém bylo dalších dvacet dětí s tím, že doma nemá klid. Klub je vybaven alespoň stolem a trochu klidu pro dítě vybojuje pracovník.

Vyšší absence romských dětí ve škole je dalším faktorem, který výrazně negativně ovlivňuje jejich školní úspěšnost. Často může být spojena s jejich horším zdravotním stavem, který zapříčiňují nevyhovující bytové a hygienické podmínky a zanedbávaná zdravotní péče. Příklad čtrnáctileté dívky, která dlouhodobě trpí bolestmi v podbřišku a zásadně odmítá návštěvu gynekologické ordinace s tím, že by ji lékař i lékařka sexuálně zneužili, a nikdy v životě k takovému druhu lékaře nepůjde, hovoří za své. Dalším důvodem může být zvýšená tolerance školní absence jak ze strany samotných rodičů, tak ale často i ze strany učitelů a školy. Jen málo se autorka ve své praxi setkává se „záškolákem“ z řad romských dětí a mládeže, jelikož tento termín předpokládá, že o absenci rodiče nevědí. Učitelé, kteří jakoby si zvykli, že romské děti prostě do školy občas nepřijdou, většinou formálně řeší absenci, až když dosáhne neúnosného rozměru.

4.2 Vztah ke škole

O vztahu romských dětí ke škole vypovídá vysoká míra jejich absencí, způsobená snahou se škole vyhnout. Důvodů, proč se romské děti a mládež můžou snažit vyhnout školní docházce, je celá řada. Tyto důvody mohou částečně korespondovat s tím, proč se škole vyhýbají i některé děti z majority. Ale jistě jsou i specifika, která romské děti k tomuto jednání vedou. Často se necítí ve škole dobře, necítí se být přijímaní svojí třídou. Jsou se svojí barvou pleti až příliš často konfrontováni. Klima ve škole je často pedagogem dlouhodobě neřešené.

Další oblastí, která je významná pro komplexní pohled na to, co ovlivňuje vztah romského etnika a školy, je problematická komunikace o prospěchu dětí ve škole s jejich rodiči. Jak bylo již zmíněno výše, často si rodiče romských žáků málo připouštějí vlastní zodpovědnost za vzdělání svých dětí, a tedy nepocítují důvod cokoli s učiteli řešit. Nejvíce se romští rodiče zajímají o chování svých dětí ve škole, což je nejčastější důvod, proč jsou do školy zváni. Prospěch dětí v předmětech je tak nějak oboustranně okrajový. Dalším důvodem problematické komunikace může být nedostatečná připravenost a profesionalita ze strany pedagoga. Školní selhávání romských dětí je dlouhodobě způsobeno kumulováním mnoha faktorů, které jsou v této kapitole popisovány. To nic nemění na tom, že i romské dítě potřebuje ve svém životě zažívat pocit úspěchu a toho, že je v něčem dobré. Tohoto pocitu se mu ale v rámci školní docházky dostává zřídka. Zvláště u dětí v běžných základních školách, které opakovaně propadají a jsou dle známek nejhoršími studenty v ročníku. Autorka se setkává s tím, že student druhého stupně ZŠ propadne dva ročníky po sobě např. ze sedmi předmětů. Vyrovnávají se s tím často tak, že se tváří, že je jim to úplně jedno. Není ale neobvyklou reakcí člověka, že se chce přirozeně vyhnout prostředí, kde je stále konfrontován s vlastním neúspěchem.

Kvůli živějšímu temperamentu a nedostatečně vžitým hranicím a respektu k autoritám se velmi často dostávají do konfliktu se školním řádem a trpělivostí pedagoga. Výsledkem je vysoký podíl zhoršených známek z chování. Možný vznik vzdorovitého chování u dětí a mládeže popisují autoři Matoušek a Kroftová takto: „Žáci jsou sice ve školách vedeni ke kázni (což není u rizikových dětí zanedbatelné), ale i k nesamostatnosti, k závislosti na autoritě učitele, která se však u rizikových dětí snadno zvrátí v odpor proti učitelské autoritě (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 71).

4.3 Profesní aspirace

U romských dětí, mládeže i mladých dospělých jsou časté nízké profesní aspirace, které ve většině případů nepřekračují horizont povolání, ke

kterým je potřeba nanejvýše výučního listu. Na jednu stranu by se mohlo zdát, že je zcela v pořádku, že jsou jejich představy realistické a jejich aspirace nejsou absurdně vysoké, na druhou stranu to poukazuje na významně zúžené obzory vnímání svých potencionálních možností. Autorka sama je velmi často dětmi dotazována, čím je vyučená.

Další charakteristikou profesních aspirací těchto mladých lidí je jejich monotónnost. I v této oblasti se romské děti drží při zemi. Znají pár oborů lidské činnosti, se kterými se ve svém životě setkávají a tak je zařazují mezi svá případná budoucí povolání. Děvčata si přejí být kuchařkou, cukrářkou, kadeřnicí nebo prodavačkou – chlapci automechanikem, zedníkem nebo číšníkem.

PRAKTICKÁ ČÁST

Praktická část této bakalářské práce je rozdělena na dvě části. Jednou je výzkumné šetření realizované pomocí dotazníku a druhou je případová studie.

5 METODOLOGIE PROVÁDĚNÉHO DOTAZNÍKOVÉHO ŠETŘENÍ

Tato část práce je zaměřena na popis provedeného výzkumu, vymezuje výzkumný soubor, charakterizuje zvolenou výzkumnou metodu a v neposlední řadě popisuje průběh sběru dat.

5.1 Cíl výzkumu

Cílem dotazníkového šetření je zachytit možná specifika určující motivaci či demotivaci romské mládeže a mladých dospělých ke vzdělávání nad rámec povinné školní docházky. Sledovanými oblastmi jsou:

- vliv rodiny a jejího vzoru na motivaci jedince k dalšímu vzdělávání
- vliv bezprostředního okolí a vlastní zkušenosti respondenta
- vnímání možností budoucího uplatnění respondenta na základě získaného vzdělání
- vztah respondentů ke škole a k jejím představitelům (pedagogům)
- obecně vnímané motivace respondentů ke vzdělání a následnému pracovnímu uplatnění

Vzhledem k uvedenému cíli jsou stanoveny tyto čtyři hypotézy:

H1: Romská mládež nevnímá vzdělání jako něco, co pozitivně ovlivní její budoucí život.

H2: Romské mládeži chybí pozitivní vzory (přirozené autority) motivující je k dalšímu vzdělávání.

H3: Vztah romské mládeže ke vzdělání určuje jejich rodina a sociální prostředí, vliv institucí a pedagogů je okrajový.

H4: Romskou mládeží není vzdělání, potažmo budoucí zaměstnání, vnímané jako možný prostředek k seberealizaci (sebeuplatnění, kreativité).

5.2 Výzkumný soubor a průběh sběru dat

Autorka práce si pro své šetření zvolila jako výzkumný soubor romskou mládež ve věku 14 – 20 let. Tyto mladé lidi nespojuje pouze život ve stejném městě, ale často i širší rodinné vazby. Většina respondentů v tomto šetření jsou uživateli sociální služby nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Nejde tedy o náhodný výběr respondentů a výsledky šetření si nekladou za cíl zprostředkovat plošný a obecný pohled na romskou populaci mládeže. Na druhou stranu nelze jejich zapojení do výše uvedené sociální služby považovat za významně určující, neboť tato sociální služba není ke sledované oblasti výrazně profilovaná, a jejími uživateli se stávají mladí Romové z nejrůznějších důvodů. Nelze v tomto případě tedy říci, že tyto mladí Romové jsou v oblasti vzdělávání touto službou nějak výrazněji ovlivňováni nebo že jsou více či méně ke vzdělávání touto službou motivováni než ti, kteří jejími uživateli nejsou. Podle vlastní zkušenosti autorky prochází touto službou jak Romové integrovaní, tak i méně integrovaní, Romové s běžným rodinným zázemím i pocházející z multiproblémových rodin.

Respondenti byli osloveni v rámci této sociální služby a v jejím prostředí, ale bylo jim zdůrazněno, že jejich účast je zcela dobrovolná a na poskytování sociální služby zcela nezávislá. Z dřívějších zkušeností autorky s vyplňováním dotazníků s touto cílovou skupinou vyplynula potřeba být fyzicky přítomna u jeho vyplňování a být k dispozici s upřesněním případných dotazů a vysvětlením některých výrazů. Pro autorku byly velice cenné rozhovory, které při vyplňování či bezprostředně po něm s respondenty vedla. Ty pak výrazně dokreslovaly a upřesňovaly uváděné odpovědi. Zcela

odpovědně lze tedy říci, že bylo minimalizováno riziko nesprávného pochopení otázky, a tím zabráněno zkreslení případných výsledků. Celkem se do dotazníkového šetření zapojilo 34 respondentů.

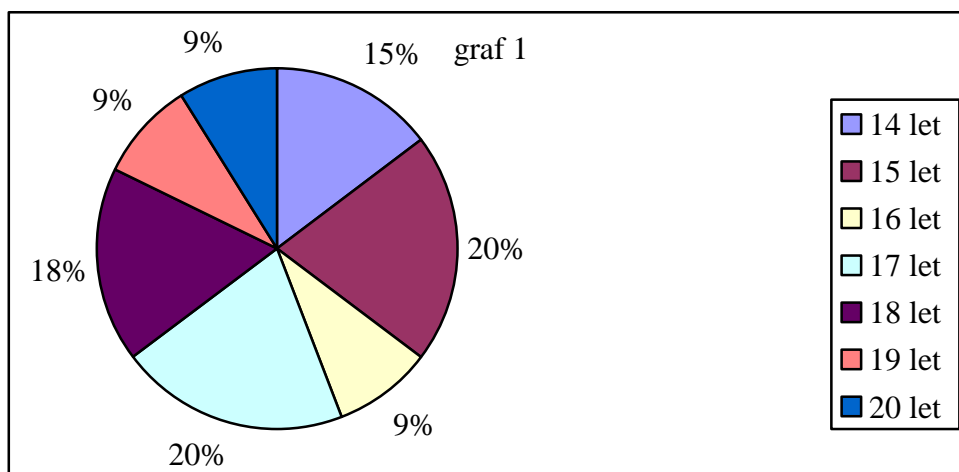
5.3 Výzkumná metoda

K vypracování této části bakalářské práce byla použita metoda dotazníkového šetření. Jak uvádí Zich (2004), její výhodou je možnost oslovit poměrně velké množství respondentů najednou, nedochází zde ke zkreslujícím jevům, které mohou být dány osobou tazatele, a je zaručena anonymita respondenta. Tato technika umožňuje získat velké množství informací, ale ne vždy se podaří proniknout do hloubky zkoumaného problému. Z tohoto důvodu je součástí praktické části této bakalářské práce také uvedená případová studie.

5.4 Výsledky

Ve výsledkové části jsou zpracovány otázky v pořadí, ve kterém byly položeny v dotazníku uvedeném v Příloze A.

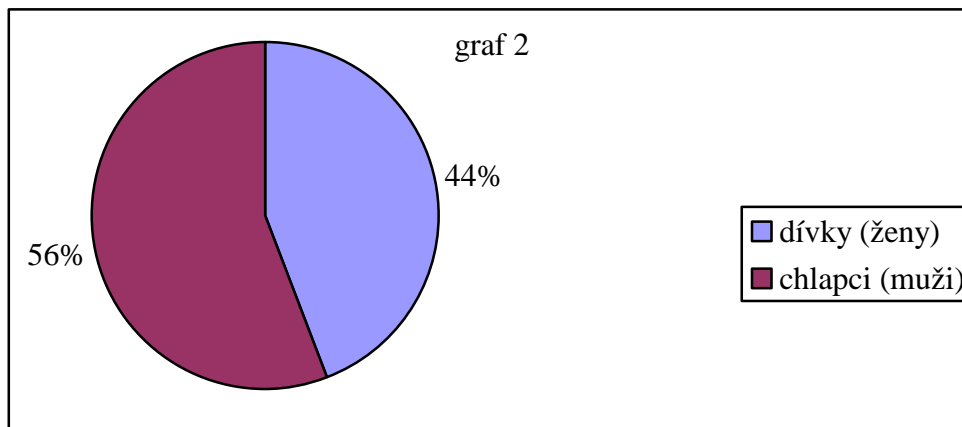
Věkové rozložení respondentů

Pro dotazníkové šetření byla stanovena spodní věková hranice respondentů na 14 let. Řada z nich je v tomto věku v posledním ročníku své povinné školní docházky a rozhodují se, zda budou ve studiu pokračovat či nikoli. Horní hranice 20 let plyne jak z možností kontaktů autorky, tak i

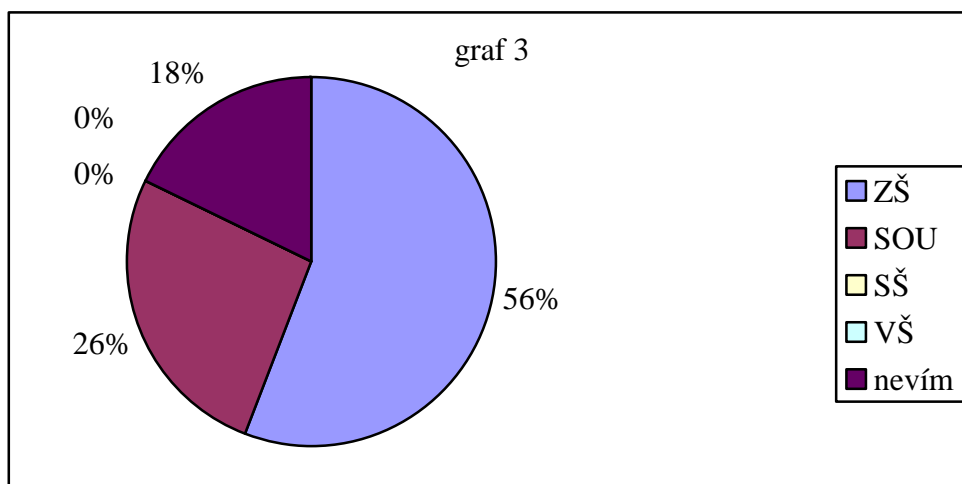
z předpokladu, že v tomto věku je postoj ke vzdělání již vyprofilován a do jisté míry naplněn nebo nenaplněn.

Rozložení respondentů dle pohlaví

Rozložení respondentů dle pohlaví koresponduje s celkovým poměrem dívek a hochů, kteří navštěvují nízkoprahové zařízení pro děti a mládež, ve kterém autorka pracuje.

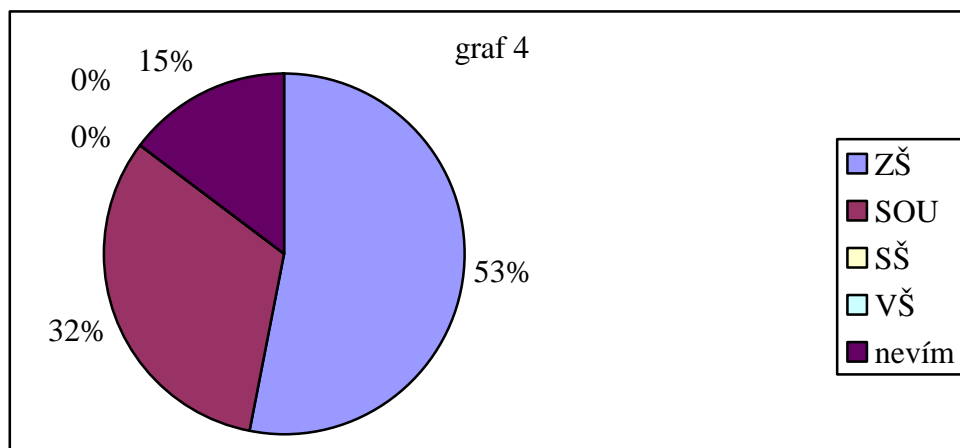
1) Dosažené vzdělání matky je:

Pro zjištění, z jakého vzdělanostního prostředí pocházejí samotní respondenti, byly položeny otázky na dosažené vzdělání jejich rodičů. Z grafu 3 plyne, že respondenti v 56 % uvedli, že jejich matka dosáhla základního vzdělání, tedy naplnila požadavky povinné školní docházky. 26 % dotázaných uvedlo, že jejich matka je vyučená v nějakém oboru na středním odborném

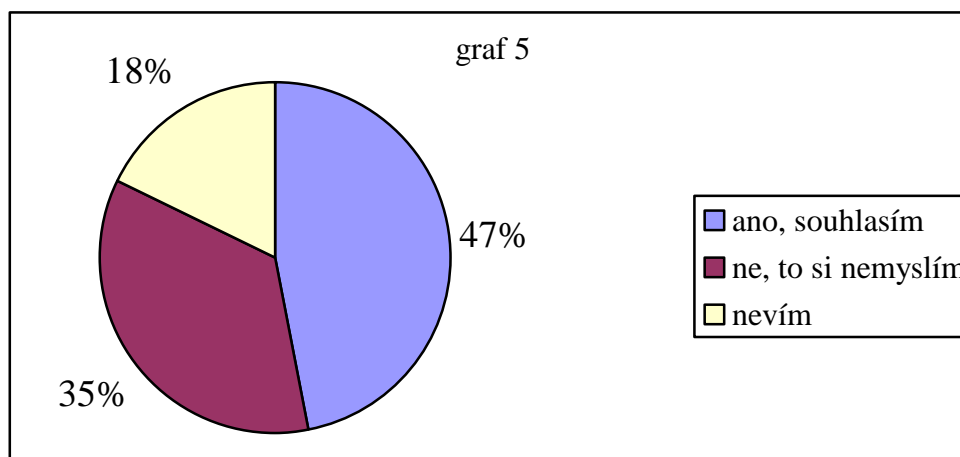
učilišti a získala výuční list. Celých 18 % zvolilo na výše uvedenou otázku odpověď – *nevím*. Z celkového počtu 34 respondentů zvolilo tuto možnost 6 osob.

2) Dosažené vzdělání otce:

Stejně byla položena i otázka na získání informací o vzdělání otce respondenta. Z porovnání grafu 3 a grafu 4 plyne mírně vyšší zastoupení vzdělání dosaženého na středním odborném učilišti u otců (6 %). 5 respondentů, tedy 15 %, zvolilo odpověď – *nevím*.

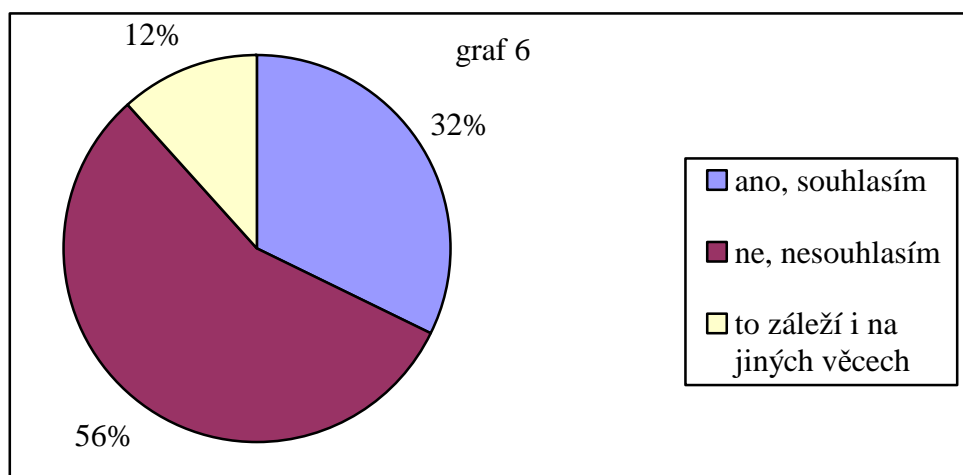
3) Vzdělání je pro moji budoucnost velice důležité:

V pořadí třetí dotazníková otázka byla zaměřená na zjištění, zda respondenti vnímají vzdělání jako důležité pro svoji budoucnost. 47 % dotázaných vnímá vzdělání jako důležité pro svoji budoucnost, zatímco 35 %

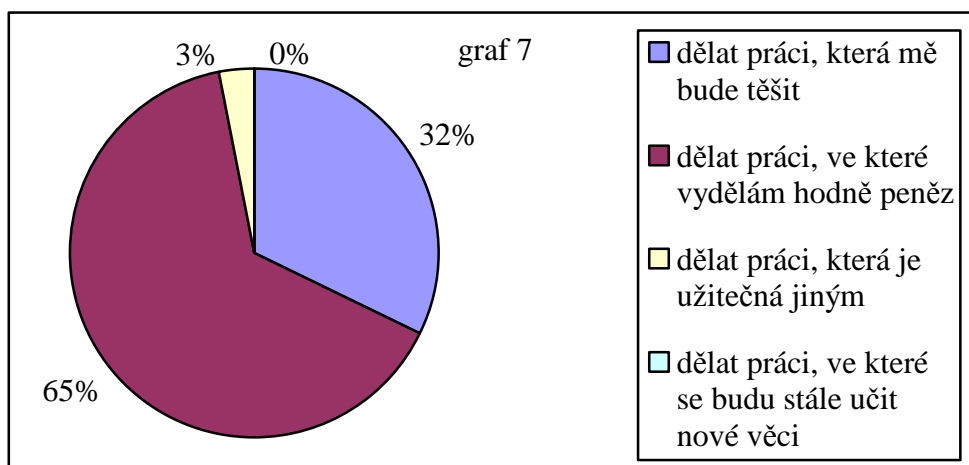
se domnívá, že v jejich budoucnosti důležité není. Zhruba každý pátý respondent zvolil odpověď – *nevím*.

4) Když budu po základní škole dále studovat (SOU, SŠ), zcela jistě získám lepší práci, než kdybych nestudoval:

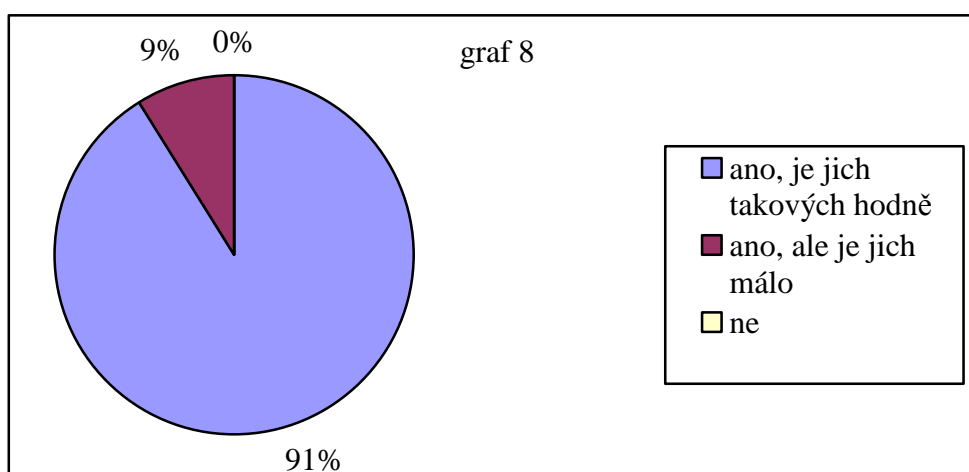
Z grafu 6 plyne, že celých 56 % respondentů je přesvědčeno o tom, že dosažené vyšší vzdělání jim automaticky nepřinese vyhlídku lepšího zaměstnání. Naopak 32 % dotazovaných se domnívá, že když budou dále studovat, zajistí si tím lepší práci. 4 respondenti (12 %) zvolili odpověď – *to záleží i na jiných věcech*, kde využili možnosti doplnění vlastního komentáře. Jeden z těchto respondentů uvedl, že lepší práci získá, pokud bude mít známosti, které mu v tom pomohou. Druhý respondent vyjádřil obavu, zda ho do nějakého zaměstnání vůbec přijmou, aby měl šanci ukázat, co umí. Další respondent míní, že když bude chtít, získá dobré zaměstnání i bez školy. Poslední respondent soudí, že takto to nefunguje, že „všichni cigáni stejně skončí nejlépe ve fabrice“.

5) V budoucnu si přeji hlavně:

V pořadí pátá otázka byla zaměřena na to, co respondenti očekávají, že jim přinese jejich budoucí zaměstnání, povolání, co je pro ně nejsilnější formou odměny. Celých 65 % z nich se přiklonilo k tomu, že si chtějí vydělávat hodně peněz. 32 % pak přikládá důležitost tomu, aby je práce těšila. Z celkového počtu 34 respondentů 1 zvolil odpověď – *dělat práci, která je užitečná jiným*. K poslední variantě odpovědi, tedy – *dělat práci, ve které se budu stále učit nové věci*, se nepřiklonil žádný z dotazovaných.

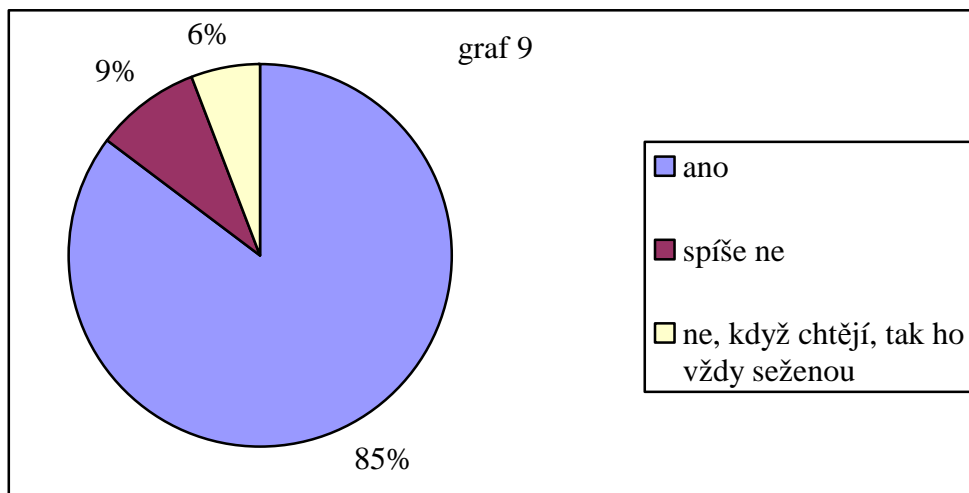
6) Znáám ve svém okolí lidi, kteří se vyučili nebo mají maturitu, a přesto pracují v dělnické či pomocné profesi (v továrně, u pásu, uklízí, myjí nádobí):

Drtivá většina, celých 91 % dotazovaných zná ve svém okolí lidi, kteří nemají zaměstnání odpovídající jejich kvalifikaci a vzdělání a dodávají, že jich

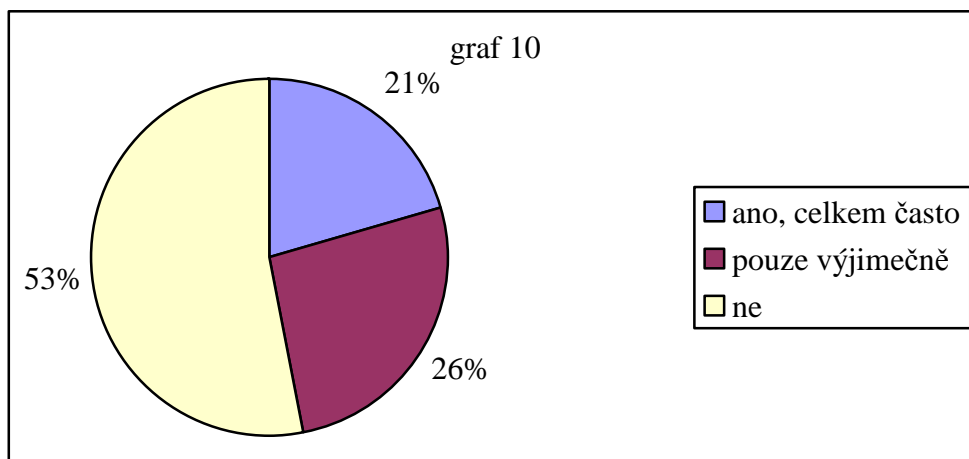
znají hodně (Graf 8). 9 % respondentů tyto lidi ve svém okolí také vnímá, ale hodnotí, že jich je málo. Žádný z dotazovaných se nepřiklonil k odpovědi, že takové lidi ve svém okolí nezná.

7) Lidé v mém blízkém okolí mají problém získat zaměstnání:

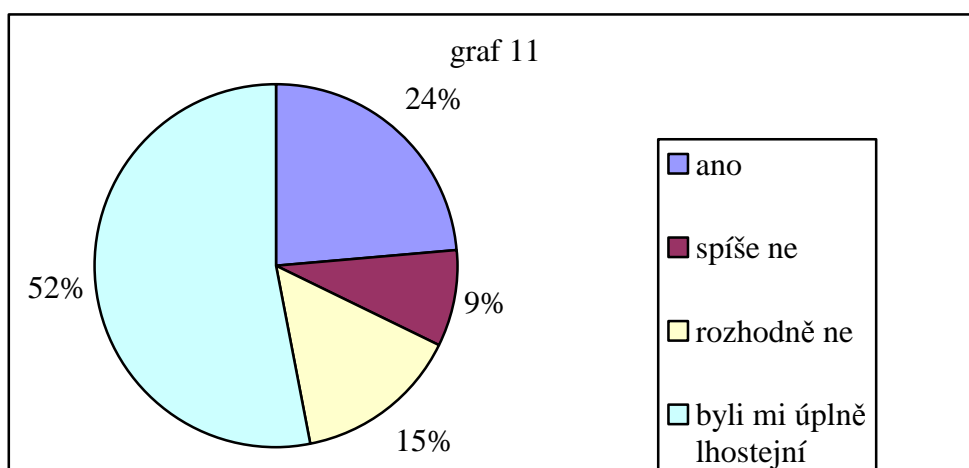
I další, v pořadí sedmá otázka, směřuje k poznání toho, jak v souvislosti s uplatnitelností na trhu práce vnímají respondenti osoby ve svém okolí. Pro oblast motivace či demotivace nejsou relevantní skutečné možnosti uplatnění na trhu práce nebo úsilí, které je k hledání zaměstnání vynaloženo. Je sledováno subjektivní vnímání okolí samotným respondentem. 85 % dotazovaných uvedlo, že lidé v jeho okolí mají se získáním zaměstnání problémy. Naproti tomu 9 % míní, že problémy se získáním zaměstnání spíše nemají. 6 %, tedy 2 respondenti z celku, hodnotí, že když lidé chtějí, tak práci seženou.

8) Vzpomínám si, že se se mnou rodiče učili, když jsem byl mladší:

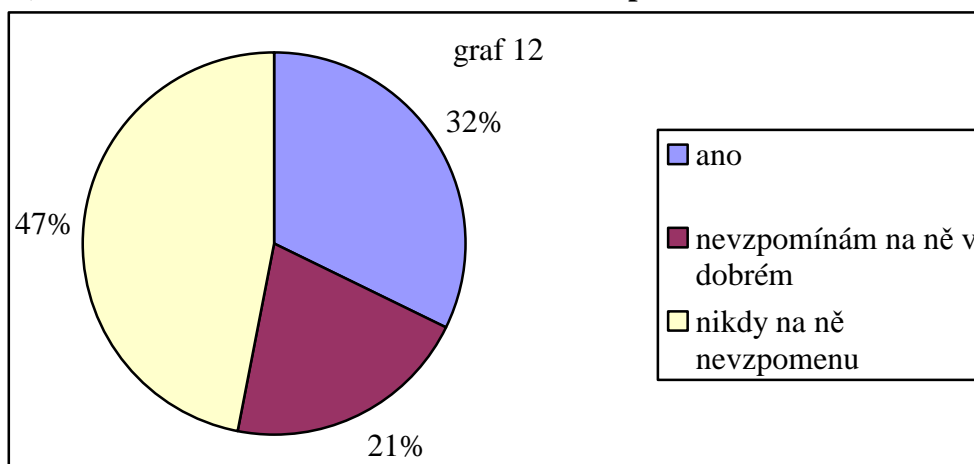
Z grafu 10 plyne, že více než polovina (53 %) respondentů si nevybavuje, že by se s nimi jejich rodiče učili. Oproti tomu 21 % respondentů uvádí, že se s nimi jejich rodiče učili, a to celkem často. Dalších 26 % dotazovaných si vybavuje, že se s nimi rodiče učili pouze ve výjimečných případech.

9) Svých učitelů (nebo alespoň jednoho) na základní škole jsem si opravdu vážil/a:

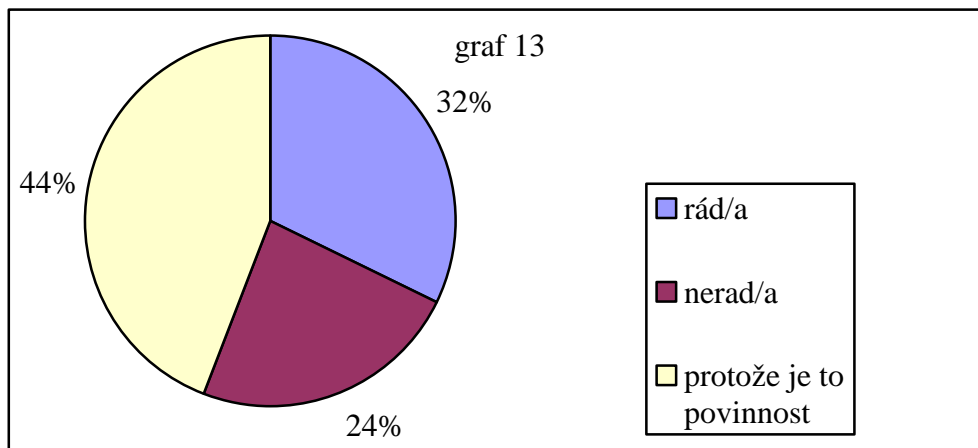
Zda respondenti našli ve svých učitelích přirozenou autoritu, je zjišťováno devátou dotazníkovou otázkou. Odpověď – *ano, některého se svých učitelů na základní škole jsem si opravdu vážil/a* zvolila zhruba čtvrtina dotazovaných (24 %). Svých učitelů si spíše nevážilo 9 % a rozhodně nevážilo 15 % respondentů. Více než polovina (52 %) dotazovaných zvolila možnost odpovědi – *byli mi úplně lhostejní*.

10) Na některé své učitele rád/a a v dobrém vzpomínám:

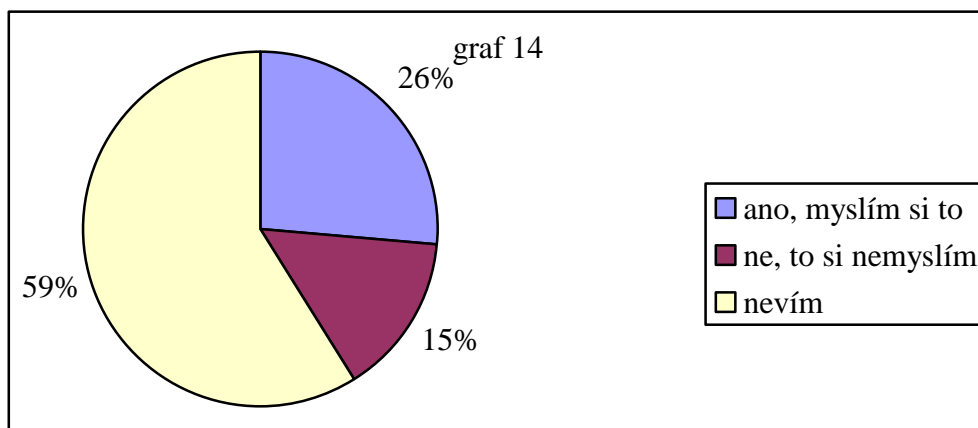
Z předchozí otázky vyplynulo, že přirozená a pozitivně vnímaná autorita učitelů nebyla vzbuzena u zhruba tří čtvrtin dotázaných, což prakticky koresponduje i s výsledky znázorněnými v grafu 12. Na své učitele rádo vzpomíná 32 % respondentů, nerado 21 % respondentů a 47 % respondentů si na své učitele nikdy nevzpomene.

11) Do základní školy jsem chodil (chodím):

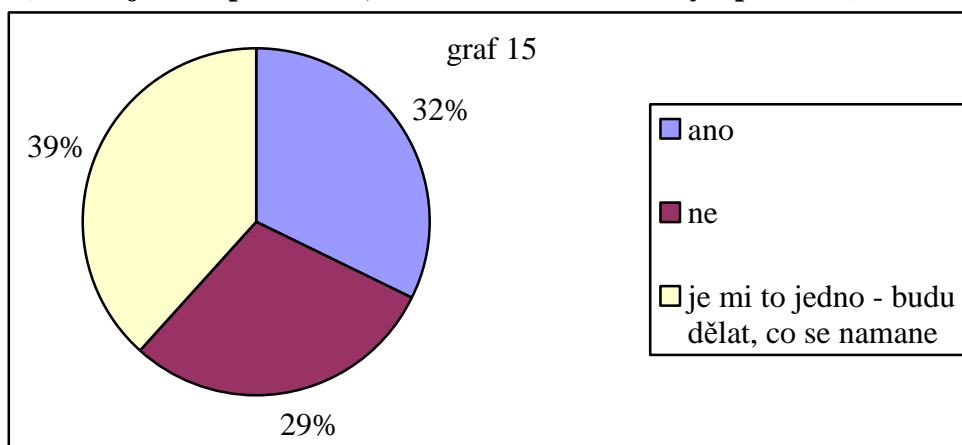
Svůj osobní vztah k základní škole ve zjednodušené formě vyjádřili respondenti zvolením odpovědí, které jsou znázorněny v grafu 13, kdy 32 % z nich uvedlo, že chodí či chodilo do školy rádo. Naproti tomu nerado do ZŠ chodilo 24 % dotázaných a celých 44 % respondentů vnímalo či vnímá svoji docházku do ZŠ především jako něco povinného.

12) Myslím, že některému z mých učitelů opravdu záleželo na tom, co z mne bude:

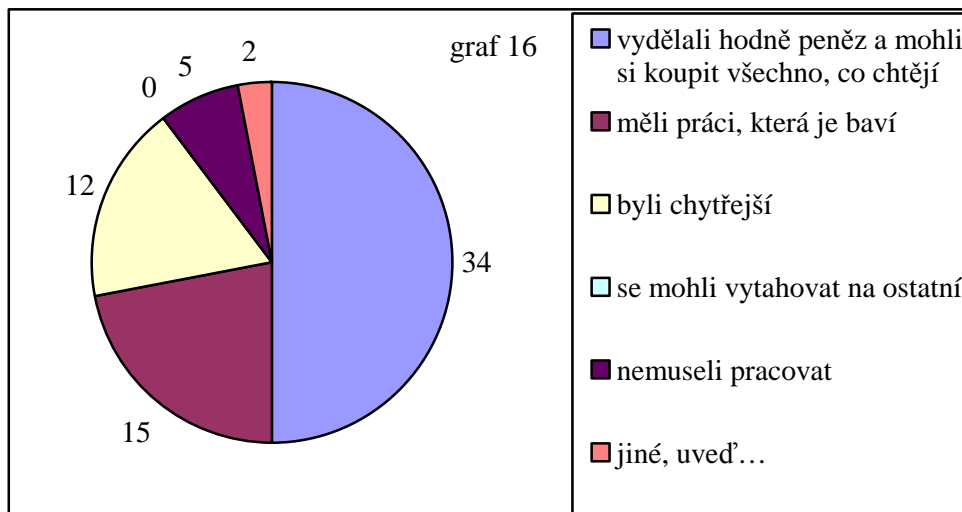
Zda respondenti pocítli v rámci školní docházky zájem o svoji osobu ze strany svých učitelů, zjišťovala dvanáctá dotazníková otázka. Výsledky uvedené v grafu 14 vypovídají o tom, že zhruba čtvrtina dotázaných si myslí, že některému z učitelů opravdu záleželo na tom, co z něj bude. Oproti tomu 15 % respondentů tento názor nesdílí. Celých 59 % respondentů pak zvolilo odpověď – *nevím*.

13) Mám jasnou představu, čím chci v budoucnu být (povolání):

Směřování respondentů k určitému povolání či oboru lidské činnosti je zachyceno v grafu 15. Z něj plyne, že 32 % respondentů má jasnou představu o svém budoucím oborovém směřování, na rozdíl od 29 % dotázaných, kteří takovou představu nemají. 39 % z celkového počtu pak uvádí, že je jim to jedno a budou dělat, co se namane, tedy jasné zaměření také nemají.

14) Myslím si, že lidé obecně studují proto, aby:

Cílem poslední, čtrnácté dotazníkové otázky bylo zachytit pohled respondentů na možné obecné motivace lidí ke studiu, tak jak je sami vnímají. U této otázky mohli všichni zvolit kombinaci maximálně dvou odpovědí. Všichni respondenti zvolili odpověď – *lidé studují proto, aby vydělali hodně peněz a mohli si koupit všechno, co chtějí*. 15 respondentů pak přidalo odpověď, že lidé studují pro práci, která je bude bavit, 12 respondentů si myslí, že další motivací lidí je, aby byli chytřejší. 5 respondentů se domnívá, že lidé studují proto, aby nemuseli pracovat. Odpověď – *aby se mohli vytahovat na ostatní*, nezvolil do kombinace žádný z respondentů. Odpověď – *jiné*, s možností volné odpovědi sice zvolili dva respondenti z celku, ale doplnili je v obou případech vulgaritami, které s otázkou nijak nesouvisí.

5.5 Vyhodnocení hypotéz

H1: Romská mládež nevnímá vzdělání jako něco, co pozitivně ovlivní její budoucí život.

Z provedeného dotazníkového šetření plyne, že respondenti, tedy romská mládež a mladí dospělí ve věku 14 – 20 let, nevnímají vzdělání jako hodnotu, která by přímo pozitivně ovlivňovala jejich budoucnost, či měla bezprostřední vliv na jejich lepší budoucí životní podmínky spojené se získáním lepšího zaměstnání. Z jejich vlastních zkušeností se ukazuje, že nevidí pozitivní vliv vzdělání ani u lidí ve svém bezprostředním okolí. Hypotéza byla potvrzena.

H2: Romské mládeži chybí pozitivní vzory (přirozené autority) motivující je k dalšímu vzdělávání.

Deficit pozitivních motivujících vzorů jak ze strany rodinných příslušníků a nejbližšího sociálního okolí, tak ze strany autorit z řad učitelů, se v rámci dotazníkového šetření u respondentů potvrdil. V prvním případě se jedná o zvýšenou absenci vzdělání v rodině i v širším okolí respondenta. Dále respondenti potvrzují, že ani dosažené vyšší vzdělání (nad rámec povinné školní docházky) v jejich prostředí není pevně spojeno s vyšší společenskou a

životní úrovni. V případě vnějších autorit, jako jsou učitelé, se v rámci šetření ukázalo, že pozitivně zapůsobili v různých oblastech pouze na zhruba čtvrtinu dotazovaných. Hypotéza byla potvrzena.

H3: Vztah romské mládeže ke vzdělání určuje jejich rodina a sociální prostředí, vliv institucí a pedagogů je okrajový.

Budeme-li pro vyhodnocení této hypotézy vycházet z předpokladu, že je obecně velkou částí široké i odborné veřejnosti vnímán vztah romské mládeže ke vzdělání spíše jako pasivní či problematický, pak se vliv rodiny a blízkého okolí ukazuje být určující i v případě uvedených respondentů. Ti se dle výsledků šetření setkávají převážně s nízkým či případně nezužitkováným vyšším vzděláním ve své rodině i širším okolí. Navíc pouze necelá čtvrtina z nich byla běžně podporována rodiči v přípravě do školy. Naopak u výsledků v oblasti vlivu pedagogů, resp. různě definovaného vztahu respondentů k nim, je velmi zřetelně zastoupena lhostejnost. Hypotéza byla potvrzena.

H4: Romskou mládeží není vzdělání, potažmo budoucí zaměstnání, vnímané jako možný prostředek k seberealizaci (sebeuplatnění, kreativě).

V části dotazníkového šetření, která byla zaměřena na oblast týkající se vzdělání jako prostředku k budoucímu uspokojování potřeb respondentů (jak sociálních, materiálních, tak osobních), se ukazuje, že dotazovaní nevnímají vzdělání a na něj navazující budoucí zaměstnání jako prostředek k vlastní seberealizaci, ale především k zajištění hmotného zabezpečení bez výrazné preference toho, jakým způsobem ho bude dosaženo. Hypotéza byla potvrzena.

6. PŘÍPADOVÁ STUDIE

Na motivaci jedince ke vzdělání lze nahlížet jak z pohledu jeho vnitřních a zcela subjektivních motivací a postojů, tak z pohledu vnějších vlivů. Jelikož jedny předcházejí druhým, je pozornost autorky věnována především vnějším determinantům. Mezi ty, které mohou ovlivnit mladého člověka nejsilněji, patří zcela jistě jeho rodina a nejbližší sociální okolí. Hodnoty a postoje, které si pod každodenním a bezprostředním vlivem svých nejbližších osvojil, ho provázejí celým životem a nezřídka se mohou stát těmi největšími překážkami v jeho rozvoji a uplatnění. Autorka se rozhodla na dvou případech mladých romských chlapců zachytit, jaké vlivy jsou ve vztahu ke vzdělání a budoucímu uplatnění určující.

6.1 Cíle studie

Cíle této studie jsou:

- analyzováním dostupné dokumentace zajistit případově významná anamnestická data.
- využitím zúčastněného pozorování zachytit, popsat a následně vyhodnotit vlivy, které vedly pozorované ke zcela odlišnému vývoji ve sledované oblasti.

6.2 Výzkumný soubor a průběh sběru dat

Pro šetření byly vybrány dva případy, které lze vedle sebe stavět proto, že mají původně totožný základ. Pozorovaní chlapci jsou bratřenci. Jejich otcové jsou bratři, kteří byli vychovávaní stejnými rodiči za obdobných podmínek. Oba chlapci žijí v tomtéž městě a jsou dobrovolnými dlouhodobými uživateli sociální služby nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Každý ze zcela odlišných důvodů.

Sběr dat byl situován do prostředí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Zde dobrovolně tráví svůj odpolední volný čas děti a mládež ve věku mezi 11 a 20 lety, kteří jsou zasaženi či ohroženi sociálním vyloučením.

V zařízení jsou poskytovány nejrůznější volnočasové a aktivizační činnosti a sociální služby zaměřené na potřeby dospívajících a mladých dospělých.

Autorka této práce působí v tomto zařízení jako sociální pracovnice v přímé práci s uživateli služeb. Studii mohla uskutečnit díky pravidelnému tříletému kontaktu se sledovanými chlapci v rámci odpoledních aktivit a řešení jejich životních situací.

Při zpracovávání údajů z pozorování a vedené dokumentace byla pro zachování anonymity použita změněná křestní jména obou chlapců.

Prvním krokem k vypracování studie bylo shromáždění podkladů pro zpracování anamnézy obou případů. Ta přináší podstatná fakta o prostředí, ze kterého chlapci pocházejí, o rodinné situaci, a seznamuje se souvislostmi a situacemi, které ovlivnili jejich vztah ke vzdělání. Současná situace a každodenní realita obou chlapců je pak popsána na základě dlouhodobého, zúčastněného pozorování a průběžného studia denních záznamů o kontaktech mezi nimi a sociálními pracovníky výše uvedeného zařízení.

6.3 Výzkumné metody

První metodou, které bylo využito k získání dat pro potřeby této studie, bylo zúčastněné pozorování. „Technika zúčastněného pozorování umožňuje zevrubné pozorování zkoumaného objektu a poskytuje tak velice cenný materiál pro další zkoumání problému.“ (Zich, 2004, s. 37). Provedené pozorování umožnilo získat komplexnější pohled především na hodnoty, postoje a motivace pozorovaných a jejich reakce na konkrétní podněty. Dále prostřednictvím pravidelných nestrukturovaných a neformálních rozhovorů, které vedou uživatelé sociální služby se sociálními pracovníky v rámci kontaktní práce, bylo možné zajistit široké spektrum informací, ale i postojů a zkušeností samotných aktérů studie.

Další metodou, použitou v této práci byla analýza dokumentace, kterou vedou o užívatelích služby sociální pracovníci nízkoprahového zařízení pro děti a mládež. Studium denních záznamů bylo možné získat jak podstatná anamnestická data, tak i informace důležité pro pochopení problematiky obou

porovnávaných případů. S ohledem na principy, na kterých tato specifická sociální služba funguje (anonymita, dobrovolnost), nelze zajistit přesná, ověřená data (přesná data narození, lékařské zprávy, apod.). Autorka tedy vychází z informací, které jí dobrovolně poskytli samotní pozorovaní.

6.4 Popis případu č. 1 - Jarek

Sedmnáctiletý Jarek žije celkem běžný život. Stejně jako jeho vrstevníci chodí denně do školy, občas si rád zasportuje, chodí na schůzky s děvčaty, vypomáhá rodinnému rozpočtu víkendovými brigádami a rád si zajde s kamarády v pátek večer na diskotéku – tedy pokud ho tam pustí. Myslíte rodiče? Kdepak, přece místní ochranka. Jarek je totiž Rom, který je v běžném kontaktu s majoritní společností.

6.4.1 Anamnéza rodinná:

Jarek je nejmladším ze čtyř bratrů. Starších bratrů si váží a respektuje je. O svých rodičích Jarek mluví poměrně často a vždy pozitivně, otec je pro chlapce silnou autoritou, která není založena primárně na strachu, spíše na úctě. Matka je pro Jarka rádcem a oporou, chlapec se k ní obrací v osobních záležitostech. Je-li třeba, všichni bratři se pevně semknou. Třeba když cítí, že je nutné hájit rodinnou čest. To pak může dojít i na pěsti. Jarek často hovoří o svých plánech do budoucna, které zahrnují i péči o rodiče. Chlapec cítí jako velkou křivdu zdravotní potíže rodičů a rád by již brzo vydělával dost peněz na to, aby jim mohl pomáhat. V rodině se v domácím prostředí mluví pouze romským jazykem, ale rodiče i všichni synové užívají obstojně (spíše s gramatickými nedostatky) český jazyk.

Matka, nar. r. 1973, má 7 dalších sourozenců. Narodila se a vyrostla v tradiční romské osadě na východním Slovensku. Její otec hodně pil a zemřel, když byla velmi mladá. Po základní škole ve vzdělání nepokračovala, vždy pracovala v dělnické profesi. Když jí bylo 15 let, matka jí domluvila manželství s romským mladíkem žijícím na západě Čech. Ten si ji přivezl do Čech a zanedlouho čekala prvního syna. Už tenkrát prý věděla, že její děti

budou mít lepší budoucnost. Prvního ze synů porodila v 16 letech. Její manžel byl první láskou a jejich manželství vnímá Jarek jako harmonické.

Nyní je matka v dlouhodobé pracovní neschopnosti ze zdravotních důvodů. Ty jsou způsobené nevhodnými pracovními podmínkami v posledním zaměstnání (práce bez ochranných pomůcek s nebezpečnými lepidly). Pobírá od bývalého zaměstnavatele měsíční odškodné. Je v domácnosti. Se svými sourozenci je v kontaktu příležitostně, ale vztahy nemají vřelé. Matka se prý často obává, aby jí její původní rodina nezpůsobila nějaké potíže (dluhy, ostuda).

Otec, nar. r. 1968, je nejmladší ze 6 sourozenců. Po základní škole nastoupil na učiliště, to ale nedokončil. Uvádí, že byl nucen nastoupit do zaměstnání z finančních důvodů rodiny. V té době mu bylo 17 let a zemřela mu matka. Rodina se prakticky rozpadla, všichni sourozenci i otec šli vlastní cestou. V současné době se se svojí původní rodinou nestýká, a to ani s bratrem žijícím ve stejném městě. Za chování svých příbuzných se stydí a distancuje se od nich.

Vždy pracoval v dělnické profesi. Se sháněním zaměstnání neměl nikdy větší problémy, byl manuálně zručný a pracovitý. Dlouhodobě pracoval ve stavebnictví jako zedník. Nyní je v dlouhodobé pracovní neschopnosti ze stejných důvodů jako jeho manželka. I on pobírá od zaměstnavatele odškodné za zdravotní potíže. V současné době zvyšuje rozpočet rodiny brigádně, a to příležitostně i v cizině (Velká Británie). Své syny vždy ve vzdělání podporoval. Nikdy si prý vůbec nepřipouštěl, že by se některý z jeho synů minimálně nevyučil. Jarek si z dětství vybavuje, že se s ním rodiče pravidelně učili a věnovali školní přípravě.

Všichni tři starší bratři prošli třemi lety učiliště, nejstarší však ze zdravotních důvodů školu nedokončil (v posledním ročníku utrpěl vážný úraz horní končetiny). V současné době má potíže sehnat zaměstnání dlouhodobějšího charakteru. Nikdo z bratrů se nedostal do střetu se zákonem, neužívají návykové látky (vyjma nikotinu), navazují dlouhodobé partnerské vztahy a rodina je pro ně nejvyšší hodnotou.

Finanční situace rodiny je díky příjmům z odškodnění od zaměstnavatele, příjmům z přivýdělků a státní sociální podpoře dlouhodobě stabilní.

Rodina se běžně stýká s dalšími romskými rodinami z okolí a částečně je stále součástí tradiční specifické záchranné sociální sítě v romské komunitě. Jsou ochotni pomoci ostatním, ale již si chrání vlastní bezpečí a jejich pomoc je existenčně neohrožuje.

6.4.2 Anamnéza osobní:

Jarek je somaticky zdravý. Prodělal opakovanou frakturu dolní levé končetiny při sportu a běžné dětské choroby. Kolektivem vrstevníků je pozitivně přijímán a respektován. Aktivně sexuálně žije. S dívkami navazuje spíše dlouhodobé vztahy. Nyní má dívku a řadu blízkých přátel z majoritní společnosti.

Alkohol užívá příležitostně a pouze jako prostředek k pobavení s přáteli. K užívání drog má výrazně negativní postoj, příležitostné užívání marihuany u svých přátel toleruje, ale nesdílí. Nikdy se nedostal do střetu se zákonem.

Chlapec je osobnostně stabilní, zdravě sebevědomý. V komunikaci je otevřený, vřelý a upřímný. Pokud má nějaký problém, svěří se svému okolí a na vyřešení pracuje. Velmi dobré přijetí vrstevníky z majority je způsobeno tím, že je schopen přecházet počáteční narážky i otevřené útoky na své „romipen“, a následně si oblibu získává pro své lidské kvality. Stává se tak pro řadu mladých lidí prostředníkem mezi dvěma světy. Jako důkaz tohoto tvrzení lze použít dotazníkové šetření, které autorka uskutečnila v minulém roce, v jehož rámci se na otázku položenou majoritní mládeží: „co tě první napadne, když se řekne Rom“, nejednou objevila odpověď: „skvělý přítel, nejlepší kamarád, apod.“ V těchto případech se jednalo o Jarkovy spolužáky a další mládež z jeho okolí.

6.4.3 Anamnéza sociální:

Chlapec žije s rodiči a třemi bratry v bytě panelového domu na sídlišti, kde sdílí s bratry jeden pokoj. Obléká se jako většina dospívajících. Na vzhledu mu záleží a o svou osobní hygienu velmi dbá.

Celkem často se setkává s projevy rasismu a diskriminace. Opakovaně ho jako jediného z party kamarádů nepustili na diskotéku. S problémy se setkal i při hledání povinné mimoškolní učňovské praxe, kdy ho odmítli do restaurace přijmout z důvodu, že je Rom a hosté by to prý nepochopili. Opakovaně se také setkal s velmi negativními reakcemi ze strany rodičů dívek z majoritní společnosti, se kterými se stýkal či chtěl stýkat. S těmito negativními projevy vůči své osobě se vyrovnává složitě.

Jarek zhruba 4 roky navštěvuje stejně jako jeho bratři a přátelé z místní romské komunity nízkoprahové zařízení pro děti a mládež. Na pracovníky se obrací právě s problematikou diskriminace a rasismu a řešení konfliktních situací, do kterých se z těchto důvodů občas dostává. Přichází se žádostmi o doučování do školy, a dále prostřednictvím této sociální služby vyhledává brigády. Následně s pracovníky řeší i situaci, kdy mu nebyla zaměstnavatelem vyplacena dvouměsíční mzda za pravidelnou víkendovou brigádu. Tato situace se týká i jeho dvou bratrů a otce. Rodině tak vznikla celková škoda v řádu desetitisíců korun. Chlapec přesto není touto událostí demotivován, a hledá si nové možnosti přivýdělků. K absurdní situaci dochází ve chvíli, kdy je brigádně přijat jako pomocný barman do podniku, kam ho jako hosta odmítli dříve několikrát vpustit.

6.4.4 Anamnéza školní:

Jarek navštěvoval mateřskou školu zhruba dva roky. Nejednalo se však o běžnou formu předškolní výchovy, ale navštěvoval školku pro romské děti, která byla svépomocně vedena jednou místní romskou ženou a podporována městem. V šesti letech nastoupil do běžné základní školy. Zde prospíval bez závažných problémů, ve vyšších ročnících druhého stupně byl ze stěžejních předmětů hodnocen většinou dostatečně. Nikdy neměl sníženou známku z chování. S učiteli vycházel dobře a on i jeho bratři měli na škole dobrou

pověst. Chlapec popisuje, že před ukončením povinné školní docházky vyjádřila jeho třídní učitelka velkou naději, že bude pokračovat ve studiu na střední škole. Uznává, že i tento aspekt následně hrál nezanedbatelnou roli v jeho rozhodování o pokračování ve vzdělávání. Motivovala ho tedy projevená důvěra v jeho schopnosti.

Po řádném ukončení povinné školní docházky byl chlapec přijat na střední odborné učiliště, kde si zvolil kombinovaný obor kuchař – číšník. Z těchto dvou zaměření v průběhu studia začal preferovat povolání číšníka. Rád by pracoval v kontaktu s lidmi, což práce kuchaře nenabízí. Praktickou část výuky učebního oboru naplňuje bez větších problémů, po počátečních obtížích sehnat místo pro výkon praxe si vybudoval slušnou pověst spolehlivého pracovníka a dveře restaurací, v nichž pracoval, mu zůstávají otevřené.

Potíže se občas vyskytují ve výuce teoretické, kdy v několika předmětech (zvláště jazykových Čj, Nj) často balancuje na hranici propadnutí. Vždy se mu ale daří vylepšit známky a to i tím, že si aktivně domluví doučování přímo s vyučujícím. V letošním roce ho čekají závěrečné zkoušky.

Ve druhém ročníku chlapcova studia proběhl ve škole nad rámec vyučování barmanský kurz. Toho se Jarek zúčastnil a s nejlepším výsledkem ze skupiny ho úspěšně ukončil. Na jeho absolvování si vydělal finanční prostředky sám.

O možnosti pokračovat ve studiu na nástavbovém dvouletém oboru ukončeném maturitní zkouškou neuvažuje. Chce co nejrychleji najít zaměstnání, a ulevit tak rodičům. Když se zasní, mluví o vlastní restauraci, kterou by vedl společně s bratry. Když ale hodnotí své reálné šance po škole, obává se, že nesežene dobrou (dobře finančně ohodnocenou) práci v oboru a bude muset nastoupit do místní továrny jako dělník.

6.5 Popis případu č. 2 - Erik

Osmnáctiletý Erik žije také celkem běžný život. Alespoň z pohledu jeho nejbližšího sociálního okolí. Celé dny tráví obcházením centra města, sháněním peněz, cigaret a marihuany. Bydlí na ubytovně, pobírá různé sociální příspěvky. Miluje hudbu, hraje na klávesy a skládá rozzlobené texty obsahující mnoho vulgarit. Stejně jako řada jeho vrstevníků ukončil svá studia splněním povinné školní docházky na bývalé základní praktické škole. Když se ho zeptáte, zda je diskriminován nebo pociťuje rasismus, odpoví, že ne. Erik je totiž Rom, který není v běžném kontaktu s majoritní společností.

6.5.1 Anamnéza rodinná:

Erik vyrostl jako prostřední z 5 sourozenců, má 2 starší bratry a 2 mladší sestry. Od narození žije ve stejném městě. O své rodině sám příliš nemluví. Pokud je na ni dotazován, je dle jeho slov vždy vše v pořádku, všem se daří dobře a nic neobvyklého se neděje. Jeho otec je osobnost velmi dominantní, chlapec cítí vůči otci respekt a nikdy by se mu nevzepřel. Pozice matky v rodině je výrazně submisivní. Na okolí působí letargicky a rezignovaně. Vztahy se sourozenci se dají popsat slovy – registruji tě, jen když se něco děje. Pokud se ale rodina dostává do úzkých, Erik je schopen zmobilizovat své síly k aktivitě. Erik nikdy nemluví o svých plánech do budoucna. Je orientován na řešení situací tady a teď.

V rodině se v domácím prostředí mluví pouze romským jazykem, s českým jazykem mají všichni členové problémy (gramatické nedostatky, problémové porozumění i běžným výrazům).

Matka, nar. r. 1970, pochází z velmi početné rodiny. V současné době se svými rodinnými příslušníky stýká jen zřídka, dělí je delší vzdálenosti. Občas si ale v rámci rodiny vzájemně vypomáhají.

Po základní škole ve vzdělávání nepokračovala. Po ukončení celodenní péče o děti začala vykonávat pravidelně pouliční úklidové práce, a to jako veřejnou službu, kterou udržovala stabilní výši dávek v hmotné nouzi i jako brigádu, kterou zvyšovala rodinný rozpočet. Prvního ze synů porodila v 16 letech. Druhý syn v pořadí krátce po narození zemřel.

Otec, nar. r. 1961, pochází ze 6 sourozenců. Po základní škole praktické v dalším studiu nepokračoval. Nikdy ve svém životě legálně nepracoval. Zhruba před 25 lety mu byl kvůli problémům se srdcem přiznán stav invalidity, ale z důvodu odmítnutí jakékoli spolupráce s orgány městského sociálního a zdravotního odboru mu nevznikl nárok na pobírání invalidního důchodu. Otec byl opakovaně stíhán za nejrůznější majetkovou trestnou činnost a byl podezřelý z obchodování s lidmi a vydírání, nikdy však nebyl odsouzen a trestán. Úředníky města je otec vnímán jako problémový, nespolupracující občan, vyvolávající strach ve svém okolí. Otec se stýká se všemi svými sourozenci a jejich rodinami s výjimkou svého nejmladšího bratra, který se od něj distancuje (blíže popsáno výše).

Celkově je rodina považována za multiproblémovou, kde se setkávají problémy s nízkým vzděláním, dluhová problematika, problematické plnění povinné školní docházky dětí, drobná kriminalita nezletilých a nevyhovující bytové a hygienické zázemí.

Žádný ze starších bratrů nepokračoval po splnění povinné školní docházky v dalším studiu, mladší sestry jsou ještě školou povinné, což s problémy naplňují v místní základní škole se speciálním vzdělávacím programem (bývalé ZVŠ). Jedna z nich plánuje pokračovat ve studiu na středním odborném učilišti, kde by si zvolila obor kuchařka.

6.5.2 Anamnéza osobní:

Erik má od narození postižení dolních končetin v oblasti kolen a kotníků. Stejným postižením trpí ještě dva jeho bratři. Původ postižení není autorce znám. Nebrání mu to však v běžném pohybu ani lehčí fyzické zátěži.

Alkohol užívá příležitostně jako prostředek k pobavení s přáteli. K užívání drog má postoj pozitivní a otevřený, i když o tom takto otevřeně nehovoří. Každodenně užívá marihuanu. Konflikty je zvyklý řešit fyzickou agresí a vyhrožováním.

Erik je vznětlivý, se sklony k agresivnímu chování. Ve věcech, ve kterých vyniká, je značně sebevědomý. Oblastem, ve kterých není jasné, že bude úspěšný, se vyhýbá. Těžko snáší prohru.

6.5.3 Anamnéza sociální:

Chlapec do svých 17 let žil s rodinou v městském bytě o dvou místnostech. Z důvodu dlouhodobého dluhu na nájemném a problémů se sousedy byla rodina z bytu vystěhována. Následující rok se celá rodina stěhovala z místa na místo. Po vyčerpání všech možností pomoci ze strany širší rodiny docházelo i k situacím, že rodina byla zcela bez přístřeší. Nakonec otec zajistil pro rodinu bydlení ve vzdálenějším městě, kam se s nimi ale Erik již nestěhoval. Zajistil si ubytovnu ve svém rodném městě. Od dosažení zletilosti pobírá z důvodu svého hendikepu částečný invalidní důchod. Od ukončení povinné školní docházky dosud nikdy legálně nepracoval. V hledání pracovních příležitostí není aktivní. O svůj vzhled na první pohled sice dbá, ale projevují se nedostatečné hygienické návyky.

Celkem často se dostává do konfliktních situací a rvaček. Přátelí se výhradně s vrstevníky z místní romské komunity, přátele z majority nemá. Dosud nenavázal žádný dlouhodobější vztah s dívkou.

Erik navštěvuje nízkoprahové zařízení pro děti a mládež od jeho vzniku před 10 lety. Do zařízení docházeli v průběhu času všichni jeho sourozenci. Této službě využívá jako místa, kde tráví svůj volný čas a věnuje se zde hudbě. Na pracovníky se obrací v krizových situacích, kdy očekává, že za něj problém vyřeší. Pravidla zařízení je schopen dlouhodobě dodržovat a k pracovníkům má vřelé vztahy. Přesto je u něj znát programová nedůvěra ke komukoli z majoritní společnosti, velmi pečlivě selektuje sdělované informace. Na soustavnější změně své nepříznivé životní situace s pracovníky nespolupracuje.

6.5.4 Anamnéza školní:

Erik navštěvoval mateřskou školu jeden rok. Až v ní se dostal do častějšího kontaktu s českým jazykem. Do základní školy nastoupil v 7 letech. Po ukončení prvního ročníku byl na doporučení školy a se souhlasem rodičů převeden do základní školy praktické. V jeho třídě bylo 9 žáků romského původu a 2 neromského. Opakovaně měl sníženou známku z chování. Nedokázal se dlouho soustředit, což ho vedlo k narušování výuky. V 6. třídě

propadl a opakoval ročník. Ve škole ho bavily praktické předměty a činnosti. S ostatními předměty měl problémy, největším úskalím byl český jazyk. Ze svého dětství si nevzpomíná na to, že by mu rodiče pomáhali s přípravou do školy. Uvádí, že se do školy nikdy odpoledne nepřipravoval. O škole se celkově v rodině mluvilo pouze v souvislosti s tím, zda v ní dochází k nějakým problémům.

Často se dostával do konfliktů s učiteli, na které dokázal být velmi vulgární. Rodiče se školou nikdy příliš nespolupracovali, Erik ale popisuje i takové situace, kdy přišel do školy jeho otec a „pěkně si to s učitelkou vyřídil“. Povinnou školní docházku ukončil v 16 letech.

Po ukončení povinné školní docházky byl chlapec přijat na střední odborné učiliště na obor zemědělská výroba. Tam však nenastoupil s tím, že se dozvěděl, že by v rámci praxe musel sbírat brambory na poli a starat se o hospodářská zvířata. To komentoval slovy: „k tomu mě otec přece nevychoval“.

Od svých 16 let je vedený na Úřadu práce, byl z něj již i vyřazen pro neplnění povinných schůzek. Zastává názor, že je zcela nepodstatné, zda vyučený je či není. Kromě práce v místní fabrice není schopen uvést jediné zaměstnání, které si umí představit, že by vykonával.

6.6 Zpráva o výsledcích studie

Autorka vedle sebe záměrně postavila dva extrémně odlišně se vyvíjející případy, které se ale odehrávají ve stejném prostředí a za stejných podmínek. Oba chlapci dokonce vyrůstají celý život vedle sebe, znají se. Jejich otcové jsou bratři, ale rodiny se nestýkají pro názorové a životní rozpory.

Jarek i Erik jsou obklopeni stejným sociálním prostředím, hlavně co se týká jejich navázanosti na místní romskou komunitu, ale pouze Jarek postupně pronikl i do širšího společenského prostředí a je v běžném a každodenním kontaktu s majoritní společností. Důležité na této vzájemné interakci je, že se již neomezuje jen na třecí plochy a konfliktní situace, ale jde i o pozitivní kontakty.

Přesto, že otcové obou chlapců prošli prakticky totožnou výchovou a potkala je stejně zátěžová rodinná situace, každý z nich se s ní vypořádal zcela jinak a se svým životem, ale především se životem svých dětí, naložil zcela odlišným způsobem.

V Jarkově rodině je zřejmá silná pospolitost jejích členů plynoucí z pozitivních emočních vazeb, kdy její členové o sebe vzájemně pečují a pracují na zajištění lepší společné budoucnosti. V Erikově rodině je taktéž možné nalézt jistý druh pospolitosti. Funkce této soudržnosti spočívá především v ochraně rodiny před negativními venkovními vlivy. Rodina zde funguje jako formální uskupení, udržována xenofobním postojem k většinové společnosti. Prožitky nespravedlnosti a ohrožení jsou znát na všech jejích členech.

Přestože situace se vzdělání rodičů v obou rodinách je srovnatelná – nikdo z nich nedokončil středoškolské vzdělání, je patrné zcela odlišné vnímání důležitosti vzdělání. Tato důležitost či nedůležitost je pak rodiči předána dětem. Dalším faktorem, který oba chlapce mohl významně ovlivnit jak ve školní úspěšnosti, tak i ve vztahu k dalšímu vzdělávání nad rámec povinné školní docházky, byl příklad v rodině a nápodoba chování rodinných autorit. Oba chlapci prakticky přebrali názory a postoje svých otců. Pro Jarka byla škola od jeho 6 let přirozenou součástí života, která zasahovala i do života rodiny. Chlapec byl zvyklý na domácí přípravu do školy, na které se často

podíleli i jeho rodiče. Vybavuje si řadu konkrétních situací z dětství spojených s přípravou do školy za asistence otce. Pro Erika byl čas strávený ve škole něco povinného, něco, co musel formálně plnit. Stejně k jeho docházce do školy přistupovali i jeho rodiče. Ti se zajištěním docházky dětí do školy brání možným útokům úřadů a dalších institucí, jinou funkci však vzdělání pro ně neplní. Pozice školy v chlapcově životě je přísně ohraničena průběhem samotného vyučování. Erik si za celý svůj život nevybavuje, že by se odpoledne či večer připravoval do školy jakýmkoli způsobem. Zájem rodičů se omezil na to, zda jejich děti nedělají ve škole problémy. Pokud je vše v pořádku v této oblasti, nic dalšího neřeší. Školu a její pozitivní význam si chlapec nikdy dostatečně neosvojil.

Důležitou vedlejší funkcí školy kromě vzdělávání a výchovy je zcela jistě funkce sociální a socializační. Zatímco Jarek byl v běžné třídě základní školy denně v kontaktu se svými vrstevníky z majoritní společnosti a byl dlouhodobě konfrontován s tímto prostředím, Erik byl prakticky společensky izolován, obklopen převážně dětmi ze stejného sociokulturního prostředí. Se zástupci majority se setkával pouze jako s autoritami, které po něm vyžadují jisté chování a sankcionují jeho porušování.

Problematika školní i sociální úspěšnosti je úzce spojena s množstvím podnětů, se kterými se dítě a mladý člověk dostává ve svém životě do kontaktu. Celkově podnětně chudší rodinné prostředí měli oba chlapci. Jarek byl ale na rozdíl o Erika dlouhodobě a soustavně v této oblasti saturován na základní škole a pak dále na učilišti. To se přímo odráželo na tématech, která chlapec přinášel a rozvíjel se sociálními pracovníky. Řešil školu a její obsah, přinášel i témata vrstevnických vztahů, partnerských vztahů, společenské souvislosti. Na druhé straně Erik neprojevoval zájem o jakýkoli další rozvoj znalostí či dovedností, sám nepřicházel s novými tématy a prakticky řešil pouze krizové, zátěžové či konfliktní situace.

Výzkum byl proveden v prostředí nízkoprahového zařízení pro děti a mládež, které se zaměřuje na práci s dětmi, mládeží a mladými dospělými ve věku 11 – 20 let, kteří jsou sociálně vyloučeni nebo jsou tímto jevem bezprostředně ohroženi. Přesto, že téma vzdělávání a vzdělání není z povahy

služby primární oblastí zájmu, sociální pracovníci se s touto problematikou u dospívající romské mládeže setkávají prakticky denně. Autorka v zařízení pracuje tři roky v každodenní přímé práci s uživateli sociální služby a vychází tedy ze své praxe.

Jedním z největších úskalí v kvalitním vývoji jedince a jeho zdárné socializaci je dle názoru a zkušenosti autorky rizikové období, které nastává po ukončení povinné školní docházky v případě, že jedinec nepokračuje v dalším vzdělávání. Toto zlomové období je charakteristické tím, že ať jedinec vůli pracovat a zařadit se do běžné společnosti má či nikoli, je odsouzen k několika rokům nezaměstnanosti s jejími fatálními důsledky pro psychiku člověka.

Je prakticky výjimkou, že by mladistvý, který ještě nedosáhl zletilosti, získal legální cestou zaměstnání dlouhodobějšího charakteru. Ztrácí tak i doposud získané a velmi křehké návyky na denní režim, chuť zapojit se a plnohodnotně participovat na společensky žádoucích cílech. Jedná se o propast v systému, do které se propadají ti, jejichž zázemí a vlastní motivace není nijak silná. S těmito případy si nevědí rady ani instituce. Úřady práce nemají pro tyto mladistvé zaměstnání a často ani radu, a ti jsou pak v době své zletilosti pro běžný trh práce bez další pomoci prakticky nepoužitelní.

Z výše uvedeného popisu dvou případů dle názoru autorky plyne, že pokud ve své funkci motivovat dítě a mladého člověka ke vzdělání a následnému zaměstnání selhává rodina, má to pro vývoj jedince fatální důsledky.

Řešením by mohla být včasná zvýšená terénní práce v rodinách, kde jsou důvody se domnívat, že by mohlo u dětí docházet jak ke školnímu selhávání, tak i k předčasnému ukončení procesu vzdělávání právě z důvodu sdílené demotivace. Těmito informacemi bez časové prodlevy disponuje především samotná škola, která by měla na tyto skutečnosti upozornit včas. Vliv rodiny je v těchto případech natolik určující, že individuální práce s dítětem může plnit jen doplňkovou funkci.

ZÁVĚR

Oblast vzdělávání romských dětí, mládeže a mladých dospělých v sobě zahrnuje širokou škálu faktorů, které se na její úspěšnosti a neúspěšnosti významně podílejí. Z provedeného dotazníkového šetření i případové studie vyplývá, že zásadním způsobem se na nízké motivaci těchto mladých lidí ke vzdělání podílí jejich přirozené prostředí zahrnující rodinu a nejbližší sociální okolí. Nízké vzdělání a celkově nezájemný přístup k němu ze strany přirozených autorit je přenášen z generace na generaci a negativně se podílí na nezdaru v zařazení romského etnika do běžné společnosti. Brání jim v efektivním přístupu k dalším zdrojům společnosti. Odráží se na možnostech uplatnění na trhu práce, zvyšuje pravděpodobnost nelegálního obstarávání finančních zdrojů. Jedním ze způsobů řešení, který se dle autorky této práce v této oblasti nabízí, je využívání terénních pracovníků, kteří by působili přímo v rodině, ve které hrozí školní neúspěšnost dětí právě z důvodů nízké motivace jejich členů. Práce by v tomto případě musela být ve velké míře zaměřena právě na dospělé členy rodiny. Romští rodiče často sami nedisponují adekvátními kompetencemi k vedení svých dětí ke vzdělání. To ale samo o sobě nevyovídá o tom, že nejsou schopni či ochotni se těmito kompetencím za pomoci odborníků naučit. Přerámování postojů dospělých, v tomto případě rodičů, za přispění odborného vedení by jistě významným způsobem pozitivně ovlivnilo budoucí vývoj vzdělanosti romského etnika. Autorka vychází z předpokladu, že dítě či mladistvý disponuje jen omezenými možnostmi přímo ovlivnit či změnit svoji situaci bez podpory dospělých (rodiny). Zde se tedy dle autorky otevírá široké pole působnosti pro vzdělávání dospělých za přispění andragogických postupů a metod sociální práce.

Dalšími dospělými, kteří se na úspěšnosti romských dětí a mládeže podílejí, jsou jejich pedagogové ve školách a okrajově i v zájmových institucích. I zde je podle názoru autorky široké pole pro zefektivnění práce s touto cílovou skupinou. Pedagogové, kteří se dostávají do styku s romskými dětmi a jejich rodiči, by měli být nad rámec svého zaměření vzdělávání ve specifikách romského etnika a zaměřit se na efektivní komunikaci s ním. Dále

by ve své praxi měli být schopni lépe diferencovat nedostatky způsobené sociální situací dětí od jejich vlastních schopností a nadání. Z výsledků praktické části této práce vyplývá, že je nutné posílit pozitivní roli pedagoga ve vzdělávacím procesu romských dětí tak, aby se stal jeho motivujícím prvkem. Dalším úkolem pro pedagogy, ale hlavně pro celé školské instituce, je nastavení vhodných a efektivních výukových metod s přihlédnutím ke specifikům romských dětí a mládeže. Důraz by měl být dle autorky kladen na praktičnost a názornost, a to především v počátcích školní kariéry těchto dětí, kdy je nutné zohlednit to, že je řada oblastí lidského bytí, se kterými se romské dítě ve svém vývoji doposud nesetkalo. Pedagog ve své práci s romskými dětmi zároveň nesmí opomínat jejich možné negativní zkušenosti s projevy rasismu a diskriminace a musí počítat s tím, že bude jako autorita sehrávat důležitou roli v nastavování atmosféry v třídním kolektivu. Měl by být proškolen i na zvládnutí temperamentnějšího a agresivnějšího chování romských dětí.

V neposlední řadě vnímá autorka potřebu zaměřit se u romské mládeže a mladých dospělých na rizikové období ukončení povinné školní docházky. Řada z nich základní školu opouští ve vyšším věku než jejich vrstevníci, a pokud se rozhodnou ve studiu na střední škole nebo na středním odborném učilišti nepokračovat, dostávají se do situace, kdy jsou výrazně omezeni v možnosti získání zaměstnání. Stane se pak, že tyto mladí lidé, do doby než dosáhnou zletilosti, ztratí i dosud získané znalosti a dovednosti, ztratí strukturu svého života a stávají se často nezaměstnatelnými. V této fázi by dle autorky mohl výrazněji zasáhnout Úřad práce se vzdělávacími programy na bázi kvalifikačních a rekvalifikačních kurzů, které by byly přímo zaměřeny na tuto rizikovou skupinu mladých. Základní myšlenkou tohoto doporučovaného postupu je, že prevence se vyplácí. Je zřejmé, že vzdělávání těchto mladých lidí je finančně náročné, ale jejich budoucí, často celoživotní pohupování v sociální síti, je jistě nákladnější.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

BAKALÁŘ, P. *Psychologie Romů*. Praha: Votobia Praha, 2004. ISBN 80-7220-180-8.

FRIŠTENSKÁ, H., HAIŠMAN, T., VÍŠEK, P. in *Romové v České republice: Informace o stavu romské menšiny v České republice*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

HÜBSCHMANNOVÁ, M. in *Romové v České republice: sešity pro sociální politiku*. Praha: Socioklub, 1999. ISBN 80-902260-7-8.

HIRT, T., JAKOUBEK, M. (eds.). „*Romové*“ v osidlech sociálního vyloučení. Plzeň: Aleš Čeněk, 2006. ISBN 80-86898-76-8.

LACKOVÁ, E. *Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou*. Praha: Triáda, 1997. ISBN 80-90-1861-8-1.

MATĚJŮ, P., STRAKOVÁ, J., VESELÝ, A. (eds.). *Nerovnosti ve vzdělání – od měření k řešení*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010. ISBN 80-7419-032-2.

MATOUŠEK, O., KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence*. 2. vyd. Praha: Portál, 2003. ISBN 80-7178-771-X.

ŘÍČAN, P. *S Romy žít budeme – jde o to jak*. 1. vyd. Praha: Portál, 1998. ISBN 80-7178-250-5.

ŠIŠKOVÁ, T. (ed.). *Menšiny a migranti v České republice*. 1. vyd. Praha: Portál, 2001. ISBN 80-7178-648-9.

VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 4. vyd. Praha: Portál, 2008. ISBN 80-7367-414-4.

ZICH, F. *Úvod do sociologického výzkumu*. 1. vyd. Praha: Vysoká škola finanční a správní, 2004. ISBN 80-86754-19-7.

SEZNAM POUŽITÝCH ELEKTRONICKÝCH ZDROJŮ

GAC spol. s.r.o. [online]. [cit. 2012-02-12]. Kdo jsme. Dostupné z WWW:
<<http://www.gac.cz/>>.

Předběžné výsledky Sčítání lidu, domů a bytů 2011 – Česká Republika a kraje.
[online]. [cit. 2012-02-16]. Dostupné z WWW:
<http://www.czso.cz/csu/2012edicniplan.nsf/kapitola/03000-12-n_2012-00/>.

Sčítání lidu, domů a bytů 2001. [online]. [cit. 2012-02-16]. Dostupné
z WWW: <<http://www.czso.cz/sldb/sldb2001.nsf/tabx/CZ0000/>>.

PŘÍLOHY

Příloha A – Dotazník pro respondenty:

Dotazník k bakalářské práci
Specifika ovlivňující motivaci romské mládeže ke vzdělávání

Věk respondenta:

Pohlaví respondenta: holka (žena) kluk (muž)

Nejvyšší dosažené vzdělání: ZŠ SOU SŠ

Probíhající vzdělání: ZŠ SOU SŠ

1) Dosažené vzdělání mojí matky je:

- základní škola
- učiliště – je vyučená
- střední škola – má maturitu
- vysoká škola – má akademický titul
- nevím

2) Dosažené vzdělání mého otce je:

- základní škola
- učiliště – je vyučený
- střední škola – má maturitu
- vysoká škola – má akademický titul
- nevím

3) Vzdělání je pro moji budoucnost velice důležité:

- ano, souhlasím
- ne, to si nemyslím

4) Když budu po základní škole dále studovat (SOU, SŠ), zcela jistě získám lepší práci, než kdybych nestudoval:

- ano, souhlasím
- ne, nesouhlasím
- to záleží i na jiných věcech – uveď:.....

5) V budoucnu si přeji hlavně:

- dělat práci, která mě bude těšit
- dělat práci, ve které vydělám hodně peněz
- dělat práci, která je užitečná jiným
- dělat práci, ve které se budu stále učit nové věci

6) Znáám ve svém okolí lidi, kteří se vyučili nebo mají maturitu, a přesto pracují v dělnické či pomocné profesi (v továrně, u pásu, uklízí, myjí nádobí):

- ano, je jich takových hodně
- ano, ale je jich málo
- ne

7) Lidé v mém blízkém okolí mají problém získat zaměstnání:

- ano
- spíše ne
- ne, když chtějí, tak ho vždy seženou

8) Vzpomínám si, že se se mnou rodiče učili, když jsem byl mladší:

- ano, celkem často
- pouze výjimečně
- ne

9) Svých učitelů (nebo alespoň jednoho) na základní škole jsem si opravdu vážil/a:

- ano
- spíše ne
- rozhodně ne
- byli mi úplně lhostejní (volný, putna)

10) Na některé své učitele rád/a a v dobrém vzpomínám:

- ano
- nevzpomínám na ně v dobrém
- nikdy na ně nevzpomenu

11) Do základní školy jsem chodil (choším):

- rád/a
- nerad/a
- protože je to povinnost

12) Myslím, že některému z mých učitelů opravdu záleželo na tom, co ze mne bude:

- ano, myslím si to
- ne, to si nemyslím
- nevím

13) Mám jasnou představu, čím chci v budoucnu být (povolání):

- ano
- ne
- je mi to jedno - budu dělat, co se namane

14) Myslím si, že lidé obecně studují proto, aby: (Můžeš vybrat max. dvě možnosti)

- vydělali hodně peněz a mohli si koupit všechno, co chtějí
- měli práci, která je baví
- byli chytřejší
- se mohli vytahovat na ostatní
- nemuseli pracovat
- jiné, uveď:.....

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Jana Bařková, DiS.

Obor: Vzdělávání dospělých

Forma studia: kombinovaná

Název práce: Specifika ovlivňující motivaci romské mládeže ke vzdělávání

Rok: 2012

Počet stran textu bez příloh: 48

Celkový počet stran příloh: 3

Počet titulů české literatury a pramenů: 11

Počet titulů zahraniční literatury a pramenů: 0

Počet internetových zdrojů: 3

Vedoucí práce: PhDr. Iva Borská, CSc.